

Filozofická fakulta Univerzita Karlovy
Etnologický ústav

Bakalářská práce

Markéta Hozová

Marie Kovářová- etnografka Podblanicka

Marie Kovářová- ethnographer of Podblanicko

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Ireně Štěpánové, Csc. za vedení bakalářské práce a také za její podporu, trpělivost, rady a inspiraci. Dále velké poděkování náleží pracovníkům Státního okresního archivu v Benešově, kteří mi byli velmi nápomocní při studiu archivních materiálů. V neposlední řadě jsem velmi zavázaná všem respondentům za poskytnutí mnoha cenných informací. A za trpělivost a shovívavost děkuji především všem svým blízkým.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Benešově dne 24. 5. 2011

podpis Markéta Hozová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá osobností Marie Kovářové, národopisné pracovnice Podblanicka. Popisuje její život mezi lety 1910 až 1972, od narození po odchod na odpočinek. Hlavní důraz je kladen na její ranou publikační a muzejní činnost. Biografie vznikla na základě analýzy dokumentů uložených v osobním archivním fondu Kovářové, dostupné literatury, doplněna byla informacemi získanými při malém terénním výzkumu. Cílem práce bylo zhodnotit roli Kovářové v regionální vlastivědné práci a zasadit její osobnost do dobového kontextu dějin etnografie.

Abstract

This bachelor thesis deals with the personality of Marie Kovářová, ethnographic worker of Podblanicko. It describes her life between the years 1910-1972, from birth to retirement. The major emphasis is placed on the early publication and museum activities. Her biography arose from the analysis of documents stored in Kovářová's personal archive fund and available literature and was supplemented by the information obtained in a small field research. The aim was to evaluate Kovářová's role in the regional homeland work and put her personality into contemporary context of the history of ethnography.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Zhodnocení pramenů a literatury	8
2.1 Osobní fond Marie Kovářové.....	8
2.1.1 Osobní dokumentace.....	8
2.1.2 Korespondence.....	9
2.1.3 Rukopisy	10
2.1.4 Výzkum a přípravné materiály.....	11
2.1.5 Odborná a veřejná činnost.....	12
2.1.6 Sbírkotvorná činnost	12
2.1.7 Tisky.....	13
2.1.8 Kritika OF Marie Kovářové.....	13
2.2 Prameny pro muzejní práci Marie Kovářové	14
2.3 Prameny publikační činnosti Marie Kovářové.....	16
2.4 Literatura o Marii Kovářové	16
2.5 Okruh pamětníků.....	17
3. Dětství a mládí Marie Kovářové	19
3.1 Rodinná situace	19
3.2 Vzdělávání a první zájem o národopis	20
3.3 První návštěva Chodska	21
3.4 Léta před 2. světovou válkou	22
3.4.1 První publikační pokusy.....	22
3.4.2 Události roku 1936.....	24
3.4.3 Regionální publikační činnost před válkou.....	27
3.4.4 Poslední okamžiky před válkou	27
3.4.5 Život za války.....	28
4. Život Marie Kovářové v letech 1945- 1950.....	31
4.1. Rok 1945	31
4.2 Počátky zájmu o region a jeho historii.....	32
5. 50. léta.....	35
5.1 Rodinná situace konce 40. a začátku 50. let.....	35
5.2 Muzejní práce v 50. letech	36
5.3 Kontakty s Chodskem	38
6. Události 60. a počátku 70. let.....	39
6.1 Muzejní situace začátku 60. let	39
6.2 Začátky profesionální práce v muzeu	40

6.3 Sbírkotvorná činnost	42
6.3.1 Cesty do terénu.....	42
6.3.2 Počet cest do terénu.....	43
6.3.3 Získané předměty	44
6. 4 Dotazníkové akce	46
6.4.1 Dotazník o koutním a svatebním pečivu	47
6.4.2 Dotazník o svátečním a tradičním pečivu celého roku	48
6.4.3 Dotazník o tkalcích na benešovském okrese a o smluvčích a svatebních družičkách	49
6.4.4 Dotazník o velikonočních zvycích a malování vajec	49
6.4.5 Dotazník o Vánocích.....	50
6.4.6 Dotazník o zvycích před narozením děcka, po narození a v šestinedělí	50
6.5 Odborná publikační činnost v 60. a v počátku 70. let	51
6.5.1 Postoj k lidové kultuře středních Čech.....	51
6.5.2 Etnografické studie.....	52
6. 5.3 Zhodnocení její publikační činnosti	57
6.6. Přednášková činnost.....	58
6.7 Výstavní činnost.....	58
6.8 Ostatní etnografická činnost.....	59
7. Rodinné události	61
8. Závěr	62
9. Bibliografie Marie Kovářové	63
9.1 Články v časopisech a novinách	63
9.2 Sborníky vlastivědných prací z Podblanicka	65
9.3 Benešovský kulturní kalendář	66
10. Použitá literatura a prameny.....	68
10.1 Prameny	68
10.2 Použitá literatura	68
BENEŠ Josef, Rozvoj národopisu v českých muzeích, in: <i>Sborník Národního muzea A</i> , 16, Praha 1962.....	68
10.3 Seznam respondentů	70
11. Seznam příloh	71
11.1 Grafy	71
11.2 Ukázky dotazníků Marie Kovářové	71
11.3 Fotografie	71
11.4 Ukázky předmětů získaných Kovářovou při terénních výzkumech.....	71

1. Úvod

Tato práce si klade za cíl zmapovat ranou publikační a muzejní činnost Marie Kovářové, sběratelky etnografického materiálu a národopisné pracovnice muzea v Benešově u Prahy, s přihlédnutím k jejímu osobnímu životu a událostem v této době. Text je vymezen léty 1910 až 1972. Práce popisuje život této osobnosti od narození po odchod do penze, její struktura je tak tomuto vymezení podřízena. Snahou je postupovat v textu chronologicky.

Cílem této bakalářské práce je zhodnotit první publikační pokusy Marie Kovářové, porovnat je s životní situací, v níž se právě nacházela, a najít mezi nimi paralely. Dále je třeba objasnit okolnosti jejího vstupu do muzea v souvislosti s tehdejší muzejní situací na Benešovsku. Následuje popis její muzejní činnosti, metody jejích výzkumů v terénu s přihlédnutím především k její odborné publikační činnosti. Dále budeme sledovat vývoj jejího odborného stylu.

Nakonec se budeme zabývat její rolí na poli etnografie, zda se účastnila odborných konferencí a dalších akcí pořádaných celostátně uznávanými vědeckými institucemi. Nebo zda její činnost nepřesáhla hranice regionu.

Práce je založena na studiu a interpretaci archivního materiálu, osobního fondu Marie Kovářové, ve Státním okresním archivu v Benešově u Prahy, opírá se o vlastní publikované práce Marie Kovářové, těží ze sbírkového fondu Muzea Podblanicka a je doplněna malým kvalitativním terénním výzkumem.

Vedle běžné archivní heuristické práce, metodologicky převládá biografický přístup. Dále je na osobnost Marie Kovářové nahlíženo z hlediska dějin etnologie a celkového dobového kulturního kontextu.

2. Zhodnocení pramenů a literatury

Tato práce vychází z pramenů různého charakteru. Největší množství informací můžeme získat z osobního fondu Marie Kovářové, který je uložen v Státním okresním archivu v Benešově. O její sbírkotvorné činnosti a muzejní práci obecně se můžeme dozvědět ze sborníků vlastivědných prací z Podblanicka a materiálů, které jsou dochovány v dnešním Muzeu Podblanicka. Její publikační činnost byla vcelku rozsáhlá, mnohé z jejích textů jsou v rukopisné podobě uloženy ve výše zmiňovaném archivním fondu, jak uvidíme níže. Avšak pro úplnost bylo nutné vycházet i z již jednou uvedených Sborníků vlastivědných prací z Podblanicka, kde byly otiskovány její etnografické studie, a ze starších čísel několika periodik, v nichž uveřejňovala články s kulturní tematikou nebo své povídky a básně. V neposlední řadě lze čerpat ze studie PhDr. Evy Procházkové *Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století*.¹ Materiál získaný z těchto pramenů jsme později zkonfrontovali s výpověďmi pamětníků a dokumenty, které nám poskytli. Se všemi těmito prameny se seznámíme podrobněji na následujících stránkách.

2.1 Osobní fond Marie Kovářové

Nejprve se věnujme struktuře OF Marie Kovářové. Tento archivní fond vznikl z materiálu, který byl do archivu předán v roce 2007. Tvoří ho celkem 52 kartonů, v nichž je umístěno 1454 inventárních čísel. Z toho je patrné, že se jedná o vcelku rozsáhlý archivní fond, který má zpracován dobrý inventář skládající se ze sedmi větších částí. První je Osobní dokumentace, druhá Korespondence, třetí Rukopisy, dále za čtvrté je to oddíl nazvaný Výzkum a přípravné materiály, pátou v pořadí je Odborná a veřejná činnost, šestou částí je Sbírková činnost a posledním sedmým oddílem jsou Tisky. Každá z uvedených skupin archivních materiálů se dále ještě rozděluje na několik (někdy i na mnoho) částí.

2.1.1 Osobní dokumentace

V první jmenované skupině nalezneme např. osobní životopisy, které Marie Kovářová sepsala, jeden z nich pochází z kroniky obce Louňovice pod Blaníkem z roku

¹ PROCHÁZKOVÁ, Eva, *Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století*, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, 2006, s. 81-102

1973, kterou v 70. letech po odchodu z muzejní práce vedla. Nedílnou součástí jsou i křestní a úmrtní listy příbuzných a přátel Marie Kovářové, ale i její vlastní. K tomuto druhu dokumentů patří

i satební oznámení Kovářové a jejího prvního manžela Josefa Veselky a jejich blízkých. Zajímavým materiálem v této části fondu jsou doklady o zájmové činnosti Marie Kovářové. Pod dalším inventárním číslem se skrývají doklady o jejích pracovních působištích

a bytových poměrech. Velmi podnětně vypadá na první pohled darovací listina Národnímu muzeu, avšak očekávání, která předcházela otevření tohoto inventárního čísla, byla příliš vysoká, proto byla záhy zklamána. Darovací listina totiž obsahuje pouze tři položky.

V neposlední řadě nesmíme zapomenout na výherní listiny a cizí cenné papíry tety Karolíny Hřebíčkové, která se jako první ujala výchovy Marie hned, jak osiřela. Možná nám tyto dokumenty mohou zodpovědět otázku, jak mohla starší žena za první světové války uživit sebe a malé nemocné dítě. Ani teta Berta Hřebíčková, která věrně Marii provázela po celý život, zde není opomenuta, jsou tu uchovány její osobní doklady.

2.1.2 Korespondence

Následující oddíl, jak jsme již předeslali, je věnován korespondenci. Je rozdělen na čtyři subkategorie, na korespondenci přijatou, odeslanou, korespondenci dalších osob a na posledním místě jsou pozvánky. Některé tyto subkategorie mají ještě další vnitřní rozčlenění. Přijatou korespondenci tak tvoří logicky korespondence přijatá od jednotlivců a od kolektivních odesílatelů či institucí. Toto rozdělení ale nemusí být vždy dokonalé, často lze některá inventární čísla najít v jednotlivcích, ač je lze řadit i do institucí. S nadsázkou lze říci, že tyto dopisy mapují celou životní cestu Kovářové. Nalezneme zde totiž, jak psaní od rodinných příslušníků i vzdálenějších příbuzných, tak i od jejích obou manželů. Samozřejmě nejvíce dopisů jí přišlo od přátel, kolegů i profesních známých, někdy se tyto skupiny i překrývají, nebo je zde patrný vývoj vztahu obou stran, od počáteční formality po pevné přátelství a někdy dopisy zaznamenaly i jeho postupný úpadek. Kuriozitou mohou být i psaní, která si Kovářová vyměňovala s veterinářem Hostkem, k němuž vozila své kočky. Korespondence přijatá od institucí je navíc ještě rozčleněna podle obcí, kde instituce sídlila. To badateli umožňuje mnohem lepší orientaci. Korespondence je seřazena podle abecedy, u každého jména je navíc specifikována doba, kdy si dotyčný s Kovářovou psal. Celý tento oddíl věnovaný její soukromé korespondenci je tak dokladem jejích bohatých kontaktů nejen v rámci okresu ale prakticky po celých Čechách.

2.1.3 Rukopisy

Třetí skupinu tvoří rukopisy a to jak její vlastní, tak i jiných autorů. Je zde uložena většina jejích publikovaných příspěvků i jejích básnických a prozaických pokusů, kterým se věnovala hlavně ve 30. letech. Můžeme se tak seznámit s její tvorbou od nejranějších stádií, přes nesčetné množství článků publikovaných v místním tisku nejrozličnějšího druhu, po odborné práce vycházející z jejích výzkumů. Vzhledem k rozsáhlosti tohoto oddílu archivního fondu je ještě dále rozdělen na množství pododdílů. Na začátek jsou zařazeny básně, při bližším pohledu zjistíme, že většina je datována do let 30., ty tvoří naprostou většinu. Dále lze najít básně ze začátku 70. let. Z těchto poznatků lze soudit, že se k psaní poezie uchýlovala možná jen v době, kdy zažívala nějaké mimořádnosti. V prvním jmenovaném období prožila hned dvě výjimečné události, zemřela teta Karolína, která jí byla prakticky matkou, a o rok později se provdala za Josefa Veselku. Léta 70. jsou poznamenána jejím téměř nuceným odchodem do důchodu. Dalším pododdílem jsou povídky a jiné literární útvary. I zde můžeme vysledovat podobnou tendenci jako u výše jmenovaných. Avšak tak určitou hypotézu tentokrát nelze vyslovit s takovou určitostí, mnoho povídek totiž postrádá dataci. Jak u básní, tak u povídek ale můžeme prohlásit, že byly často otiskovány v různých časopisech s celostátním renomé, jako byla *Hvězda* či *List paní a dříve československých*. Později se její texty objevovaly převážně v regionálních periodících. Konkrétními příklady se budeme zabývat níže v kapitole věnované pramenům k její publikační činnosti.

Následující část oddílu Rukopisy je věnována pohádkám a pověstem. Jde o statě vycházející ze sběrů Kovářové, které prováděla především v benešovském okrese. Většina z nich není datována. Rozsáhlou částí jsou dále i národopisné stati. Mnohé z nich můžeme označit spíše než za odborné, za populárně- naučné. Byly zpracovány na základě sběrů a dotazníkových akcí z doby, kdy Kovářová pracovala v okresním muzeu. Vzhledem k jejich rozsáhlosti nestačila vypublikovat vše, než odešla do penze, proto ještě mnoho textů z let následujících vychází z těchto akcí. Zároveň jsou dokladem toho, že Kovářová s odchodem z muzea neustala ve své činnosti.

Samostatnou podskupinou jsou i práce o historii a osobnostech, kde jsou umístěny vzpomínky na slavné rodáky z Benešova a okolí, ale patří sem i texty vzniklé k životním jubileím hudebního skladatele a jejího dlouholetého přítele Jindřicha Jindřicha či k výročím Jindřicha Šimona Baara, jehož byla Kovářová obdivovatelkou. Jedna ze vzpomínek je věnována i Janu Hertlovi, prvnímu řediteli okresního muzea a člověku, který jí umožnil

věnovat se etnografii profesionálně. V mnohých těchto pracích se Kovářová zabývala dějinnými příběhy měst, městeček a vsí Benešovska, zpracovávala především historii jednotlivých obcí na základě kronikářských zápisů a vyprávění pamětníků a místní pověsti. Ani Kovářová se nevyhnula dobovým potřebám, proto sepsala i texty zaměřené na významné politické události druhé poloviny 20. století.

Šestá část Rukopisů je tvořena novinovými články. Zde je na první pohled patrná tematická různorodost. Kovářová psala drobné příspěvky do místního týdeníku Jiskra, dále třeba do časopisu Blaník. Často hodnotila proběhlé kulturní akce, jako byly mírové a májové slavnosti, přípravy a průběh státních dožínků či MDŽ v nejrůznějších obcích na Benešovsku. Poslední částí jejích vlastních rukopisů jsou projevy a proslovy. Pronášela je např. při zahájení rozličných výstav či večerů s národopisnou tematikou, na jejichž přípravě se často podílela.

Poslední velkou podskupinou tohoto oddílu jsou rukopisy jiných autorů. Z tematické skladby je patrné, že Kovářová shromažďovala dokumenty týkající se hlavně vzpomínek na Benešovsko a jeho slavné rodáky. Nalezneme tady i texty sepsané k jejím životním milníkům a publikované hlavně v regionálním tisku.

2.1.4 Výzkum a přípravné materiály

Následující oddíl fondu je nazván Výzkum a přípravné materiály. Pro tuto práci je velmi cenným zvláště proto, že přibližuje pracovní metody Kovářové, je dokumentem její etnografické činnosti. Jako předchozí oddíly je i tento ještě vnitřně rozčleněn. Nejprve se badatel dozví něco o jejím historickém a národopisném výzkumu. Poté se můžeme seznámit přímo s podklady k jejím novinovým a časopiseckým statím, ty dále obsahují ještě dělení na podklady k pohádkám a pověstem a zadruhé k příspěvkům o historii kraje a jeho osobnostech. V celém oddílu můžeme nalézt výpisy a opisy z matrik, desek zemských, či různé další seznamy statistického charakteru, např. soupis podruhů, apod. Dále si Kovářová ukládala materiály k řemeslům, školství, vojenskému verbování, atd. Nechybí zde ani materiál k výroční a rodinné obřadnosti a jeho podobě na Benešovsku v dřívějších dobách. Vedle toho musíme zmínit nashromážděné informace o materiální kultuře- o lidovém oděvu, řemeslech či stravě. V podkladech k historii kraje a jeho osobnostem nalezneme materiály z konkrétních obcí či vzpomínky na jednotlivé lidi.

2.1.5 Odborná a veřejná činnost

Pátým oddílem fondu je Odborná a veřejná činnost, dále rozčleněná na čtyři podskupiny podle instituce, pro niž ty které informace Kovářová získávala. Na prvním místě je to samozřejmě okresní muzeum. Zde jsou dochovány texty a materiály k její muzejní práci. Seznámit se zde můžeme s průvodcem po národopisné expozici muzea. Kovářová si pro své výzkumy na venkově pořídila i seznam respondentů a adresátů, jimž rozesílala své dotazníky. Kuriozitou může být i její zápisník. Druhou institucí, pro niž Kovářová čas od času pracovala, je Národní muzeum v Praze, díky kontaktům na některé pracovníky Národopisného oddělení jí bylo umožněno vystoupit na několika konferencích a přednáškách. Poznámky, které si Kovářová vypracovala pro tyto příležitosti, jsou pak právě v tomto oddíle. Kovářová patřila

i k dopisovatelům Národopisné společnosti československé, jíž je věnována další skupina dokumentů. Najdeme tu pozvánky na výroční konference, valná shromáždění či odborné semináře. Jichž se Kovářová zřídka účastnila i aktivně. Dále jsou zde umístěny i dotazníky NSČ k různým výzkumným tématům, na nichž se Kovářová podílela. Na posledním místě tohoto oddílu jsou umístěny materiály k vedení obecní kroniky v Louňovicích pod Bláníkem.

2.1.6 Sbírkotvorná činnost

Oddíl následující nazvaný poněkud nelogicky Sbírková činnost zahrnuje pouze fotografie a pohlednice a na druhém místě skupinu předmětů s názvem ostatní sbírkové okruhy. Začneme nejprve s popisem fotografií. Jako obvykle zde nalezneme další rozdělení tentokrát na tři větší skupiny, jedná se na prvním místě o osobnosti a dokumentace každodenního života, tady se sdružují převážně fotografie příbuzných, přátel, známých, kolegů a rádců z oboru či respondentů a lidí podílejících se na jejích výzkumech v terénu. Obrázky jsou ve většině případů ještě opatřeny údaji o místě a často i o době, v níž fotografie vznikla. Lze se však domnívat, že Kovářová snímky asi sama nepořizovala, ale získávala je od těch, kdo na nich byli zpodobněni. Druhou skupinu tvoří lokality a přírodní výjevy. Tady se převážně setkáváme s oblastmi Benešovska či s místy, která byla Kovářové blízká, jako např. Klenčí či Jeseník, kam jezdívala do lázní. Množství z těchto obrázků představují jen určité části těchto lokalit, kostely, zámky, tvrze či jednotlivé ulice a domy, dále pak okolí obcí jako rybníky, lesy, krajinné útvary či celková panoramata. Vyskytují se

zde i snímky zachycující významné události v životě některého kraje, zde máme na mysli výjev z Klenčí po bombardování na konci 2. světové války či povodeň v Popovicích. Třetí skupinou jsou objekty národopisného a historického výzkumu. Tu tvoří snímky s nadsázkou řečeno tematicky zaměřené, můžeme si tak prohlédnout výjevy z prací na poli, z různých oslav v rámci výročního a rodinného cyklu. Dále sem patří obrázky zemědělských nástrojů a zařízení stavení, dětských hraček, oděvů, tradičního pečiva a jeho forem a nechybí ani fotografie ze soudobých společenských událostí. Na konci je zařazena skupina obrázků nazvaná různé.

Na závěr připojme ještě pár slov k druhé na začátku předeslané skupině tohoto oddílu ostatní sbírková činnost. Zde najdeme předměty rozličného charakteru, např. reprodukce obrazů s různou tematikou, někdy i národopisnou. Dále sem patří i pozvánky na rozličné společenské akce, jídelní lístky několika benešovských restaurací, katalogy výstav, či dokumentace z divadelních představení. Zajímavou součástí je i na úplném konci zařazená osobní dokumentace a upomínkové tiskoviny včetně kalendářních záznamů.

2.1.7 Tisky

Posledním oddílem archivního fondu Marie Kovářové jsou Tisky. Tvoří ho tři skupiny, tištěné práce Marie Kovářové, texty o Marii Kovářové a tisky jiných autorů. Obsahem jsou podobné stati, jaké jsme si představili v oddíle Rukopisy, avšak s tím rozdílem, že je jich samozřejmě mnohem méně. Marie Kovářová byla velmi činná autorka, to samo sebou přináší ten důsledek, že není možné vše uveřejnit. Tento poslední oddíl fondu je nám tak dokumentem a vlastně i bibliografií publikovaných textů Marie Kovářové.

2.1.8 Kritika OF Marie Kovářové

Výše popsany archivní fond je pro tuto práci klíčovým a hlavně nejrozsáhlejším pramenem, proto mu byl věnován několikanásobně větší prostor, než tomu bude v případě pramenů dalších.

Fond se do Státního okresního archivu dostal na přelomu roku 1993 a 1994, tedy záhy po smrti Marie Kovářové v listopadu 1993. Fond věnoval Antonín Houlík, blízký přítel Kovářové spolu s její knihovnou.

Kovářová si sice byla jistě vědoma svého nemalého významu pro regionální etnografii, ale z obsahu fondu se nedá předpokládat, že by svou pozůstalost sama uspořádala. Je zde zachována rozsáhlá korespondence, včetně milostné. A mnoho dalších dopisů, které by sama jistě nechtěla uveřejňovat. Bohužel je zde z velké části uložena pouze korespondence přijatá, ta je sice velmi zajímavá, ale pro tuto práci by byla mnohem průkaznější naopak korespondence odeslaná. Dále je zde uložen její diář a stručná autobiografie.

Z celkového archivářského systému je patrné, že před tím, než byl fond darován archivu, nebyl příliš uspořádán. Lze předpokládat, že pokud by Kovářová svou pozůstalost sama utřídila, jistě by vynechala některé nepříliš hodnotné dokumenty, které psala pouze tužkou a dnes už prakticky nejdou přečíst. V jednom z posledních kartonů můžeme nalézt bibliografii jejích tištěných prací s poznámkami psanými rukou Kovářové. Avšak tento soupis končí v polovině 70. let, lze se proto domnívat, že Kovářová v této době bilancovala svou dosavadní profesní kariéru.

Tento archivní fond má pro tuto práci jistě velkou vypovídací hodnotu. Vzhledem ke skutečnosti, že ho Kovářová s velkou pravděpodobností sama neutřídila, může badatel na její život udělat vcelku realistický názor a nemusí tak příliš odolávat pokušení sepsat oslavnou ódu.

2.2 Prameny pro muzejní práci Marie Kovářové

Jako další uvedme prameny, které nám budou ilustrovat její činnost pro okresní muzeum. Marie Kovářová během svého působení na tomto pracovišti podnikala řadu terénních výzkumů, doplňovala tak dřívější národopisné sběry v této oblasti. Předměty, které Marie Kovářová získala pro muzeum, lze vysledovat v zásadě z pramenů trojího charakteru. Jednak máme k dispozici přírůstkové knihy muzea a také elektronickou databázi muzejních sbírek, dále je možné čerpat ze Sborníků vlastivědných prací z Podblanicka.

Nejprve tedy věnujme pozornost přírůstkovým knihám. Jméno Kovářové však figuruje pod velkým množstvím přírůstkových položek, nelze tak jednoznačně určit, jaké předměty pocházejí z jejích výzkumů a jaké jen zaevidovala. Ne ve všech případech navíc souhlasí označení ve sbornících s označením v přírůstkových knihách. Postupně se ale

povedlo většinu zkoumaných předmětů identifikovat v přírůstkových knihách i ve sbornících. U většiny z nich se podařilo dopracovat se až k inventárním číslům.

S pomocí těchto údajů pak můžeme použít i elektronickou databázi sbírkových předmětů, kterou muzeum zpracovává, kde lze dohledat fyzickou podobu zkoumaných věcí. Navíc se zde můžeme dozvědět i další potřebné informace, jako například okolnosti získání předmětu a jeho původ. Zejména zde můžeme zjistit, že některé předměty pochází ze starších sběrů. Tato databáze je vytvářena podle karet, které zpracovávala u národopisných sbírek právě paní Kovářová. V tom případě údaje v databázi mohou být užitečné právě při přesnější identifikaci předmětů uvedených ve Sborníku. Avšak i zde můžeme nalézt nepřesnosti v označení jednotlivých předmětů vůči Sborníkům. Tyto nejasnosti mohly vzniknout z více důvodů. Jednak se mohla chyby dopustit sama Kovářová, když zpětně zaznamenávala získané předměty do zprávy ve Sbornících. Nebo k posunu významu došlo vlivem pozdějším, když se zpracovávala elektronická databáze.

Nakonec musíme zmínit Sborníky vlastivědných prací z Podblanicka. Sborníky vycházely a dodnes vycházejí jednou ročně, oddíl *Zprávy* věnovaný Okresnímu muzeu reflektuje jeho činnost za rok předcházející. Pro informace o muzejní práci Marie Kovářové byly využity sborníky od roku 1965 do roku 1972. Ročník následující, tedy 1973, sice ještě zachycuje poslední rok působení Marie Kovářové v muzeu, ale jde pouze o několik měsíců, z nichž však už Kovářová nepodala roční zprávu. Poslední ročník, z něhož lze čerpat, vyšel tedy roku 1972. Zprávy o činnosti muzea jsou ve většině ze zkoumaných ročníků rozděleny ještě na jednotlivá pracoviště.

Záznamy z národopisného pracoviště v těchto letech zpracovávala právě Marie Kovářová. Na začátku shrnuje svou celoroční práci. Zjišťujeme tak, kolik cest, ať už výzkumných či pracovních, v uplynulém roce podnikla. Převážně jde o výjezdy do terénu, kde jednak získávala předměty do muzejních sbírek a jednak prováděla i sběr zvykoslovného materiálu. Tyto informace zjišťovala i pomocí dotazníků, které sestavovala a rozesílala po okolních obcích. Zpočátku sice neměly velkou návratnost, ale pomalu se jí podařilo vybudovat si síť respondentů, s nimiž pak spolupracovala pravidelně. Tyto dotazníky jsou uloženy v podblanickém muzeu. Z celkových šesti, které Kovářová připravila, se zachovalo pouze pět. I z nich bude v této práci také čerpáno. Můžeme tak pozorovat metody, které Kovářová při své práci využívala.

2.3 Prameny publikační činnosti Marie Kovářové

V neposlední řadě je třeba se zmínit i o pramenech k její publikační činnosti. Jak již bylo uvedeno, velké množství jejích textů je uloženo v jejím osobním fondu ve Státním okresním archivu v Benešově. Její nejrozsáhlejší texty vycházely ve sbornících vlastivědných prací z Podblanicka z let 1965 až 1973, ty vytvářela na základě sběrů v terénu a z dotazníkových akcí, které v těchto letech prováděla. Ve 30. letech publikovala Kovářová převážně povídky a básně např. v Listu paní a dívek českých nebo v časopisu Hvězda. V pozdějším období se zaměřovala spíše na regionální periodika, jako byl (a dodnes je) týdeník Jiskra či Benešovský (kulturní) kalendář. Zde jí ale vycházely články s kulturní tematikou, dále třeba některé pověsti či vzpomínky na osobnosti benešovského kraje.

2.4 Literatura o Marii Kovářové

O Marii Kovářové dosud vycházely jen menší články v regionálních periodících a jedna studie ve sborníku nazvaném *Stopy dějin pod Blaníkem*, který vyšel roku 2006 v Českých Budějovicích. Text vytvořila PhDr. Eva Procházková, ředitelka Státního okresního archivu v Benešově, jmenuje se *Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993)*.

K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století. Tato studie mapuje život Marie Kovářové s přihlédnutím k její roli v regionální vlastivědné práci. Jak sama autorka podotkla, nevěnovala se hodnocení její publikační činnosti a nevyhledávala pamětníky. To by mělo být úkolem této bakalářské práce.

Studie Evy Procházkové zasadila pohled na život Marie Kovářové i do rodinné situace poznamenané těžkou chorobou. A ocenila práci, kterou pro region Kovářová odvedla a na níž dosud nikdo nenavázal. Text čtenářům nabízí chronologicky řazené vyprávění o životě této osobnosti. Seznamuje s osobními zážitky a paralelně k nim i s profesními zkušenostmi a posléze i s působením na poli etnografie Kovářové během jejího vcelku dlouhého života. Najdeme zde i plno poznámek, které nám blíže specifikují, odkud daná informace pochází a mohou tudíž přispět k dalšímu bádání. Celý text předesílá úvaha, jak název napovídá, nad smyslem regionální vlastivědné práce. Osobnost Kovářové je tak zasazena do kontextu dalších podobných pracovníků a badatelů v podblanickém regionu.

Menší články převážně k jejím životním jubileím vycházely jak ve sbornících vlastivědných prací z Podblanicka, tak v celostátních národopisných časopisech. Roku 1980 byl publikován krátký text Jarmily Šťastné a Vlasty Matějové k 70. výročí Kovářové². O deset let později k dalšímu výročí Marie Kovářové vyšly hned tři takové stati, jedna byla z pera Lydie Petráňové³, vzpomínku věnovala Kovářové její spolupracovnice a přítelkyně z muzea Ludmila Piklová⁴. Třetím, kdo tohoto roku napsal článek u příležitosti jejího výročí, byl Lubomír Tyllner, text vyšel v Národopisných aktualitách⁵. Již zmíněná Ludmila Piklová je zároveň i autorkou jejího nekrologu.⁶ O rok později, roku 1994, se text s názvem *Marie Kovářová* objevil také v Českém lidu, ten vytvořila opět Lýdia Petráňová⁷. Nejnověji jí menší místo patří i v Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska. V bibliografické části této mohutné publikace je jí věnován menší medailon⁸.

Všechny tyto články a statě jsou pro tuto práci velice cenné, avšak nejvíce informací lze přirozeně čerpat ze studie Evy Procházkové, které je doplněna poznámkovým aparátem, kde se lze dozvědět důležité informace potřebné pro další bádání. V ostatních zmíněných textech lze nalézt drobné zajímavosti, vypovídající často hlavně o povaze Marie Kovářové. Jsou však především dokladem, že Kovářová hrála v regionální historické a vlastivědné práci vcelku významnou roli a byla ve své době uznávanou odbornicí nejen na regionální úrovni.

2.5 Okruh pamětníků

Marie Kovářová se ve svém životě seznámila s obrovským množstvím lidí, mnozí z nich se pak stali jejími přáteli. Lze však s určitostí tvrdit, že většina z okruhu jejích přátel, byli lidé tak říkajíc z oboru. Mnohdy vzniklo přátelství ze žádosti o odbornou radu, z níž se pak vyvinula čilá korespondence a Kovářové se tak otevíraly dveře k velké spoustě dalších etnografů a zájemců o obor. Tímto způsobem se např. seznámila s Blaženou Šotkovou či Jarmilou Šťastnou. Mnoho přátel si získala i na svých cestách po venkově, jedním z prvních, který ji i do etnografické práce dodával kuráže, byl Jindřich Jindřich z Chodska.

² ŠŤASTNÁ, Jarmila- MATĚJOVÁ, Vlasta, K životnímu jubileu Marie Kovářové, in: *Český lid* 67, 1980, s. 176-177

³ PETRÁŇOVÁ, Lydia, Životní jubileum Marie Kovářové, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 31, 1991, s. 169

⁴ PIKLOVÁ, Ludmila, Pozdrav paní Kovářové, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 31, 1991, s. 167

⁵ TYLLNER, Lubomír, K osmdesátce Marie Kovářové, in: *Národopisné aktuality* 27, Praha 1990, s. 177

⁶ PIKLOVÁ, Ludmila, Za paní Kovářovou, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 33, 1993, s. 225

⁷ PETRÁŇOVÁ, Lýdia, Marie Kovářová, in: *Český lid* 81, 1994, s. 165-166

⁸ JOHNOVÁ, Helena, Kovářová, in: *Lidová kultura, Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1. svazek*, s. 118

Později navázala pravidelné kontakty i s respondenty a informátory na svých terénních výzkumech. Zachovaná korespondence a další dokumenty uložené v již popsaném archivním fondu umožnily určit okruh respondentů pro tuto práci. Podařilo se navázat kontakty i s příbuznými Kovářové, avšak ne s přímými potomky, protože Kovářová zůstala bezdětná.

Celkem bylo pro tento text osloveno šest respondentů. Výběr informátorů byl ovlivněn snahou, aby každý z nich znal Kovářovou v jiném prostředí a v různé době. Tento požadavek byl vcelku úspěšně naplněn. Celkově z výpovědí pamětníků vyplynulo, že v posledních letech svého života se již Kovářová nestýkala s tolika známými a přáteli jako v dobách dřívějších. Na závěr nutno podotknout, že všichni respondenti byli velmi přívětiví, otevření

i nápomocní.

3. Dětství a mládí Marie Kovářové

3.1 Rodinná situace

Marie Kovářová se narodila 9. 4. 1910 v Benešově jako druhé dítě Josefy a Antonína Procházkových. Její osud byl od počátku poznamenán těžkou, leč běžnou nemocí, tuberkulózou. Oba její rodiče i bratr totiž touto chorobou trpěli. Mariin bratr „Toníček“ zemřel brzy po narození a matka měla zakázáno znovu otěhotnět. I přes toto doporučení porodila v dubnu roku 1910 holčičku. Avšak pouze dva měsíce poté matka zemřela a otec ji za do roka následoval. Kvůli této rodinné anamnéze byla Marie od kolébky pod neustálým lékařským dohledem. Což ji paradoxně přivedlo k lásce k národopisu a tím i předurčilo směřování jejího budoucího života.

Marii vychovávala sestra dědečka z matčiny strany Karolína Hřebíčková, která se nikdy neprovdala. Bydlely spolu v tehdejší Gymnaziální ulici. Situace, v níž se Marie s tetou Karolínou nacházely, nebyla jistě záviděníhodná. Finančních prostředků bylo pomálu a nadto, když byly Marii pouhé čtyři roky, vypukla světová válka.

Otcova část rodiny zpočátku asi příliš nechtěla vynakládat prostředky na její výchovu či pozdější vzdělávání. Jak sama uvádí po mnoha letech v louňovické kronice, šlo podle ní o zcela pragmatické uvažování. Neduživé dítě s předpoklady k tuberkulóze nemělo stejně téměř žádnou budoucnost. Tyto obavy pramenily asi z toho, že Mariini prarodiče nesouhlasili již ani s manželstvím jejích rodičů. Oba měli tuberkulózu a naděje na zdravé potomstvo takového páru byla mizivá. Vzhledem k tehdejším politickým událostem se ani není čemu příliš divit. Tíha válečných let spadala jistě i na Procházkovy, kteří sice vlastnili dříve prosperující klenotnictví, ale dá se usuzovat, že jim v této době asi příliš nevydělávalo. Avšak když bylo potřeba, tetě Karolíně a malé Marii pomocnou ruku podali. Svobodná žena s malým nemocným dítětem mohla navíc za války těžko vydělat tolik, aby obě plně uživila. Později se do Mariiny výchovy zapojila i sestra matky Berta Hřebíčková, která byla také svobodná. Lze ale předpokládat, že tím se problém zabezpečení obživy plně nevyřešil. Jak uvádí Procházková (2006): „O materiálním zajištění malého ženského společenství nic nevíme, jeho tíže však pravděpodobně spočívala především na obou obětavých tetách.“⁹

Marie ale nakonec celý život udržovala kontakty se strýcem a tetou a dalšími členy rodiny Procházkových, kteří také bydleli v Benešově. Strýc Procházka nikdy neopomněl Marii věnovat něco na přilepšenou. Jejich klenotnictví přečkalo dvě světové války, a když

⁹ PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, 2006, s. 84

už se zdálo, že se vzpamatovali z válečných útrap, bylo jim roku 1953 znárodněno. Teta Procházková už se z toho nevzpamatovala a 1. května téhož roku zemřela. Podle vyprávění pamětníků se tím se Marii uzavřel jeden zdroj prostředků. Věčný nedostatek peněz Kovářovou provázel prakticky po celý život, neschopnost vyjít s penězi pro ni podle nejednoho z respondentů byla typická.

3.2 Vzdělávání a první zájem o národopis

Marie kvůli obavě lékařů, aby se se studiem její chatrné zdraví nezhoršilo, vychodila pouze obecnou školu a „měšťanku“ v rodném Benešově, poté už absolvovala jen jednoroční učební kurz. O dalším studiu nemohla být ani řeč. Ve třinácti letech se jí objevila tuberkulózní žláza a o rok později už první příznaky, že se nemoc rozšířila do plic, v šestnácti pak vypukla naplno. Poté, co se podařilo nemoc zklidnit, byla poslána na pobyt na venkov, odebrala se do Nového Hrádku nad Metují.

Podle jejích slov vesnickou atmosféru milovala už jako dítě, kdy hojně s rodinou navštěvovala ves Obecnici na Příbramsku. Z těchto letních výjezdů jí utkvěla hlavně vyprávění zdejších havířů, kteří tvořili velkou část této obce, a jimž často fascinovaně naslouchala.

Náklonost k národopisu v ní ale začala klíčit až později právě při pobytu v Hrádku nad Metují. Jak sama napsala: „Na doporučení lékařů musela jsem každoročně, když jsem jako zázrakem zůstala živa, trávit dlouhou dobu na venkově, který jsem měla vždycky raději než město. A tyto dlouhodobé pobyty v podhůří Orlických hor, později na Chodsku, vzbudily můj zájem o život vesnice a jejího lidu.“¹⁰ Své romantické okouzlení příliš nezastírala.

Do Nového Hrádku nad Metují od té doby jezdila v létě i v zimě načerpat nové síly. Od mala ráda četla a to nejen beletristickou literaturu ale později i literaturu odbornou, „která jí do určité míry nahrazovala středoškolské vzdělání.“¹¹ Větší zájem o národopisné jevy se u ní začal objevovat v souvislosti s pobytem na Novém Hrádku. Tehdy se zde seznamovala zčásti i s prací v terénu, navázala totiž kontakty i se zdejšími tkalci. Jejichž život pak se zájmem sledovala, sama tvrdila, že jí okouzlo nejen jejich vyprávění ale i zdejší strava, která byla přece jen odlišná od té, co znala z města.

¹⁰ SOkA Benešov, OsF MK, kart. č. 1, inv. č. 1

¹¹ PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, 2006, s. 84

V době, kdy sotva přestála těžký zásah nemoci, se podle pamětníků seznámila s Otomarem Pičmanem¹², v té době byl ještě svobodný. Oba dva spojoval zájem o kulturní dění v rodném kraji a městě Benešově, odkud pocházel i on. Není tedy s podivem, že mezi nimi vzniklo velké přátelství, které je vázalo po dlouhou dobu. Otomar Pičman se pak oženil a narodily se mu dvě děti, syn Vladimír a dcera Věra. Jeho manželka ale zemřela, když bylo dceři třináct let. Otomar Pičman zemřel roku 1975, ale tím přátelství Pičmanovy rodiny s Kovářovou nezaniklo. Pičmanova dcera vzpomíná, že měla paní ve věku své maminky vždy ráda a k Marii Kovářové vzhlížela téměř jako k matce. Obě Pičmanovy děti ji dokonce začaly říkat „matinko“ a vžilo se to natolik, že o ní tak mluví dodnes. (viz přílohy- foto č. 1) Avšak v době, o níž mluvíme, se Marie, tehdy ještě Procházková, přátelila pouze s Otomarem.

Navíc se jí už jako školou povinnému dítěti dostávalo talentu literárního. Zpočátku se projevoval psaním básní a drobných povídek. Zprvu ale neměla ambice cokoli publikovat. Své vzdělání se snažila ještě doplnit soukromými hodinami jazyků, učila se německy

a francouzsky, ale podle jejích slov šlo o marnou námahu. V dopise z konce roku 1989 adresovaném jakési paní redaktorce, v němž popisovala svůj život, přiznala, že na jazyky byla odjakživa „antitalent“¹³. Dále pak ještě brávala hodiny klavíru, k nimž se však více nevyjadřuje.

Tím její studium nepřestalo, byla nucena se vzdělávat po celý život. Chybělo jí sice formální studium na střední i vysoké škole, což ji svým způsobem vždy limitovalo a ona si toho byla vědoma, ale o to více se snažila dohnat tyto nedostatky četbou literatury a, dalo by se říci, i jakýmsi zúčastněným pozorováním při svých pravidelných pobytech na venkově.

3.3 První návštěva Chodska

Její zdravotní stav měl kolísavou tendenci, proto se prakticky po celý život každoročně vydávala většinou v letních měsících na venkov, později jezdila během roku i do lázní. Na samém počátku 30. let navštívila poprvé Chodsko. Zavítala do městečka Klenčí, kam se pak vydala ještě mnohokrát. V té době už ale o této na tradice bohaté oblasti

¹² Otomar Pičman (1901-75), pedagog a zakladatel a sbormistr dětského pěveckého sboru.

¹³ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 1, inv. č. 1.

věděla dosti z knih. Zнала detailně spisy Jindřicha Šimona Baara, i to byl jeden z důvodů, proč ji Chodsko tolik přitahovalo.

Pobývala ve vesnici Klenčí, kde se spřátelila s hudebním skladatelem a etnografem Jindřichem Jindřichem. (viz přílohy- foto č. 2) Toto setkání ji velmi výrazně ovlivnilo a prakticky nasměrovalo

k etnografické práci. Bez nadsázky lze říci, že se z pouhého „koníčku“ stal celoživotní zájem. Sledovala práci Jindřicha Jindřicha a jeho přátel a získávala od nich cenné rady nejen v oblasti výběru odborné literatury, ale nevědomky se zde učila i metody terénního výzkumu. Tyto nové poznatky ocenila pak zvláště, když se sama začala systematictěji zabývat etnografií. Od té doby se datuje její hlubší zájem o národopis, zpočátku hlavně o chodský. Teprve později obrátila pozornost i na svůj rodný kraj.

Jindřich Jindřich jí však nebyl pouze rádcem a učitelem, cítila k němu nejen úctu, ale vzniklo mezi nimi i velmi pevné přátelské pouto. Tento blízký vztah jim vydržel až do Jindřichovy smrti v roce 1966. Tuto skutečnost potvrzují nejen pamětníci ale i dochovaná korespondence, z níž je patrné, že spolu udržovali přátelské kontakty. Navzájem se informovali nejen o „pracovních záležitostech“, ale sdělovali si i běžné každodenní starosti. Jindřich Jindřich se velmi dlouze rozepisoval o svých zdravotních problémech, ale v pokročilém věku si stěžoval i na svou neutěšenou finanční situaci.

3.4 Léta před 2. světovou válkou

30. léta znamenala pro Marii Procházkovou mnoho životních změn. Jak již bylo řečeno, poprvé se vydala na Chodsko, v roce 1934 navíc zemřela Mariina opatrovatelka teta Karolína a v roce následujícím se Marie provdala za Josefa Veselku, pozdějšího drážního úředníka v Benešově. Mladí manželé se spolu s tetou Bertou přestěhovali do bytu v dnešní Tyršově ulici v Benešově, prakticky však jen o ulici dál, než dosud bydleli.

3.4.1 První publikační pokusy

Do té doby se datují i její první literární pokusy. PhDr. Procházková (2006) soudí, že se tak stalo možná i pod vlivem těchto dvou událostí. Zřejmě tehdy prožívala období rozčarování nad nepříliš vydařeným manželstvím a své pocity promítala právě do svých textů, stopy lze najít především v jejích básních. Zde musíme zdůraznit pozitivní roli, kterou

v této souvislosti sehrál Jindřich Jindřich. Byl totiž jedním z prvních, kdo její tvůrčí snahy velmi podporoval. 9. 8. 1936 jí například píše: „ Máte pěkný styl (jak jsem již seznal z článku

o mně), využijte bohatství duše i srdce a pište! Tvořte! Je možno do díla vložit radost i bolest a to ulevuje srdci a přináší radost.“¹⁴

Jak jsme se již zmínili v jedné z předcházejících kapitol, jisté tvůrčí nadání se u ní projevovalo již od dětských let. Avšak v této době nabývá přesnějších obrysů a tvarů. Roku 1935 se odvážíla nabídnout poprvé svůj příspěvek nějakému periodiku. V lednu tohoto roku zaslala nejprve text s názvem *Běda starým* do redakce Lidových novin pod jménem Procházková- Veselková, v němž se pohoršuje nad chováním sedmnáctiletých chlapců, jejichž hovor nedobrovolně vyslechla. Kovářová (Veselková) se rozhořčeně vyjadřuje o jejich výrocích a parafrázuje je: „Čteme Volnou myšlenku a jsme nadšeni Sověty. Milujeme vlast

a vojáky a nenávidíme válku a katolíky. Jsme pro pokrok a proti zušlechťování duševního rozhledu pomocí Baarových spisů“!¹⁵ Lze se domnívat, že poslední poznámka o J.Š. Baarovi ji rozčílila nejvíce. Jak bylo již výše zmíněno, Baarovy knihy ji velmi ovlivnily a stály

i u zrodu jejího zájmu o Chodsko. Kovářová ladila tento článek v tónech obžaloby těchto podle jejích slov „průbojných snah reformačních“. Tato stať není zajímavou jen proto, že svým způsobem odsuzuje či dokonce varuje před tímto „pokrokářským“ pohledem na život, ale hlavně proto, že autorce bylo pouhých 25 let, když tento text napsala. Už tehdy se považovala za konzervativní a odsuzovala názory studentů ne o mnoho mladších, než ona sama. Nepodařilo se ale zjistit, zda tento článek redakce otiskla. Přesto vzhledem k tomu, že není dochována další korespondence s těmito novinami, se lze domnívat, že s nimi více nespolupracovala. Ač jí později prokázal poctu i Eduard Bass, jenž se nechal slyšet, že se nemá „zahazovat“ s ženskými časopisy a nabídl jí, že otiskne všechno, co mu pošle¹⁶.

Avšak užitečné kontakty a delší spolupráci jí vynesl příspěvek k 10. výročí úmrtí Jindřicha Šimona Baara pod názvem *Vzpomínáme...*, který nabídla redakci Hvězdy. Podle vlastních slov neočekávala, že by byla tentokrát úspěšnější, přeci jen bylo známo, že se nevyžádané příspěvky ani nevrací a jen zřídka mohou být otištěny. Přesto si za několik dní

¹⁴ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 5, inv. č. 119

¹⁵ Citováno z článku *Běda starým*, (viz archivy kontaktovaných pamětníků); dále viz SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 14, inv. č. 486.

¹⁶ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 1, inv. č. 1

mohla přechystat odpověď: „Vážená paní, děkujeme Vám za ct. dopis a i za příspěvek k 10. výročí úmrtí spisovatele J. Š. Baara a sdělujeme Vám zdvořile, že jej otiskneme ve Hvězdě č. 44, která vyjde 31. října.“¹⁷ Tento dílčí úspěch jí podpořil v dalším úsilí, proto se zanedlouho pokusila prosadit další svůj text na stránky tohoto listu, do redakce zaslala povídku s názvem *Dnes je sv. Mikuláše*. Povídka se jí ale zanedlouho vrátila zpět s ujištěním, že je to text velmi pěkný a že jej jistě umístí jinde. Tento nezdar však Kovářovou neodradil. Zkusila tedy štěstí jinde, tutéž povídku nabídla redakci Listu paní a dívek českých a trpělivost se vyplatila. Listu se poněkud smutný příběh o chudém chlapci toužícím po krásném dřevěném koníku z výlohy hračkářství zalíbil a text byl záhy otištěn. Tím navázala s těmito dvěma periodiky spoluprací trvající několik let.

Avšak již tehdy se ženské časopisy netěšily zrovna velké vážnosti, o čemž svědčí mimo jiné i citovaný výrok Eduarda Basse. Možná proto se Kovářová již 10. prosince 1935 pokusila prosadit článek o Jindřichovi Jindřichovi, který měl v měsíci březnu následujícího roku oslavit kulaté výročí 60 let, do Národní politiky. Naprosto přirozeně asi toužila publikovat články v prestižnějších tiskovinách. I v tomto případě jí ale přišla zamítavá odpověď s odůvodněním, že by bylo předčasné publikovat článek k jubileu Jindřicha Jindřicha o několik měsíců dříve, ale s dodatkem, že „potřebné si v březnu opatříme“¹⁸

3.4.2 Události roku 1936

Jisté je, že se Kovářová naděje na uveřejnění článku o Jindřichovi nevzdala, hned den poté, co jí Národní politika poslala zamítavou odpověď, nabídla tuto stat' redakci Hvězdy. Ani tentokrát nebyl článek přijat do tisku. Mezitím jí redakce Hvězdy i Listu paní a dívek vrátily další povídku s názvem *Silvestrovské rozjímání*, která se tak do tisku nedostala vůbec. Po tomto několikanásobném odmítnutí se Kovářová obrněná trpělivostí pokusila text o Jindřichovi zaslat ještě do Listu paní a dívek českých, dokonce dopis adresovala konkrétní redaktorce, doufajíc, jak sama píše, ve větší naději na úspěch. Ale ze zachované korespondence se zdá, že tím se celá záležitost neuzavřela. Dopis ze 7. března roku 1936 zasláný poslední jmenované redakci svědčí o tom, že Kovářová již zahodila veškerou trpělivost a shovívavost. Slušně ale ostře se rozhořčuje nad tím, že jim Jindřich Jindřich nestál ani za malou zmínku. A vcelku nevybíravě se vyjadřuje o tom, co plní stránky Listu,

¹⁷ Citováno z dopisu zasláního 21. října 1935 redakci Hvězdy, (viz archivy kontaktovaných pamětníků).

¹⁸ z dopisu ze 12. 12. 1935, který Kovářové zaslala redakce Národní politiky. (viz archivy kontaktovaných pamětníků).

jako jsou „poučení o líčidlech filmových hvězd“¹⁹. Redakce Listu s odpovědí neotálela a sdělila jí, že článek jej již zařazen do příštího vydání a že doufají, že bude spokojená²⁰. Dnes si lze jen domýšlet, jestli se Kovářová za svoje výroky trochu nezastyděla. Z další zachované korespondence je totiž patrné, že její dřívější rozhořčení pominulo, dopis z 27. března již vykazuje obvyklou dávku zdvořilosti. Tentokrát Listu nabídla dva příspěvky určené dětem. Vzápětí jí také bylo vyhověno a oznámeno, že budou obě povídky zařazeny do Dětského listu. I ze strany redakce Listu je patrné, že se snaží pobízet Kovářovou, aby dále posílala své výtvary, s nimiž „byli jsme vždy spokojeni, ať to byla povídka nebo ostatní.“²¹ Spolupráce s tímto časopisem tak nadále pokračuje.

Mezitím se Kovářová stala členkou nově vznikající Baarovy společnosti pro poznávání Chodska a jeho zvelebování. Myšlenka ustavení tohoto spolku se zrodila v září roku 1935, kdy se blížilo 10. výročí úmrtí J. Š. Baara, v jeho rodném kraji na Chodsku. Iniciátory byli tři muži, archiváři František Teplý a Doc. Dr. František Teplý a advokát JUDr. Jaroslav Štěpánek. Posledního jmenovaného oslovila Kovářová poté, co se o společnosti dozvěděla z domažlického týdeníku *Posel od Čerchova*. Tato idea jí ihned nadchla

a přirozeně se chtěla stát členkou. Baarova společnost v té době však ještě nebyla plně konstituovaná. Ustavující valná hromada byla svolána až o několik měsíců později na 14. června do Domažlic. Zde se konaly volby do orgánů společnosti a vyhlášoval se i její program. Předsedou společnosti se stal Jindřich Jindřich a jednatelem advokát Jaroslav Štěpánek. S určitostí se můžeme domnívat, že Kovářová v červnu na této schůzi také nechyběla. Jistě si nenechala ujít příležitost navštívit milované Chodsko a s ním i své zdejší přátele. Zvláště proto, že se s touto událostí pojila i oslava 60. narozenin Jindřichových, na jehož počest proběhl podle slov pořadatelů malý hudební festival, na němž měly zaznít převážně Mistrovny skladby. Podle dochované korespondence vyrazila na Chodsko do Klenčí pod Čerchovem již v květnu a zůstala zde minimálně do července. Odtud ještě zaslala báseň *Jeseň* do redakce Národní Politiky.

Na jaře tohoto roku se navíc pokusila navázat spolupráci i s domažlickým týdeníkem *Posel od Čerchova*, kam zaslala báseň s názvem *Vzpomínka*, tu věnovala právě chodskému kraji a snění o něm. Báseň se dostala bez problémů do tisku, vyšla 30. června, a Kovářové se tak otevřely další publikační možnosti. V jarních měsících roku 1936 sepsala celou řadu básní, většina z nich ale zůstala, tak říkajíc, na papíře. Lze se dokonce domnívat, že se

¹⁹ z dopisu ze 7. 3. 1936 zasláního Listu paní a dívek českých. (viz archivy kontaktovaných pamětníků).

²⁰ z dopisu z 10. 3. 1936 zasláního Listem paní a dívek českých. (viz archivy kontaktovaných pamětníků).

²¹ z dopisu z 30. 3. 1936 zasláního Listem paní a dívek českých. (viz archivy kontaktovaných pamětníků).

Kovářová ani nepokoušela tyto básnické pokusy někam prosadit. Byly spíše projevem jejích nejniternějších pocitů, zaznívají zde tóny zklamání a melancholie, snad pramenící z ne příliš šťastného manželského svazku, který navíc zůstal nenaplněn. To může být možná jedním z důvodů, proč se ve svých příspěvcích pro již mnohokrát zmiňované ženské časopisy zabývá často dětmi. Dá se předpokládat, že kvůli jejímu zdravotnímu stavu nebylo Veselkovým vlastní potomstvo příliš doporučováno. Pohybujeme se však na poli domněnek. Pocity rozčarování mohly být vyvolány i celkovou náladou ve společnosti, kde si Kovářová se svými názory připadala často cizí. Proto je mnohdy svěřovala pouze nepopsaným stránkám, na nichž pak zaznívají vcelku příkré verše: „Čest člověka- to je cár, dneska žije pokrytectví!! Jdeš-li se lstí na někoho, proč mu mluvíš o přátelství? Dnešní móda vyžaduje, řídit se pokrokem, hledáš-li kdo čistou pravdu- najdeš prý ji úskokem, (...).²² V podobném duchu se nesou i její tehdejší prozaické výtvoř, ústředním motivem bývá láska, často zklamaná a zmařená, pocit rozčarování či vystřízlivění nad pravým stavem věcí. Tuto tematiku nalezneme i v povídce nazvané *Rozbití štěstí*, kterou se ale Kovářové nepodařilo umístit v žádném periodiku. K jejím básním nutno podotknout, že jejich umělecká úroveň není příliš vysoká. Její básnický styl je s nadsázkou řečeno „průhledný“, což je však pro tuto práci spíše výhodou.

Větší pozornost si zaslouží článek *Pár slov v boji o Šohajku*, vyšel také na jaře 1936 v Listu paní a dívek českých. V tomto textu už nalezneme známky prvního zájmu o národopisné jevy, ač v značně přenesené formě. Kovářová se zde totiž zabývá současnou dobovou módou, která jí připadá nevkusná a příliš německá. Doporučuje tedy, aby se při navrhování dámských oděvů přihlíželo k českým krojům a jejich střihům a aby si z nich návrháři brali inspiraci. Dokonce jako doplněk článku nechala Kovářová jednoho z benešovských malířů nakreslit, jak by si takový oblek představovala. Předobrazem jí byl chodský všední kroj, který stál i u zrodu tohoto nápadu. Pro vysvětlení k tomu dodává: „... mohou-li krásné, staré chodské kroje býti nošeny na maškarní zábavy a starých zvyků je používáno k výdělečným účelům, proč by české ženy, hrdé na svou vlast a národ nemohly své oblečení přizpůsobit těmto krojům a ohraditi se jimi proti německé provokaci a národní lhostejnosti některých našich dívek.

Do konce tohoto roku se Kovářové podařilo ještě prosadit další mikulášskou povídku s názvem *Nástraha sv. Mikuláše* do Listu paní a dívek, která se pak v trochu pozměněné verzi objevila i ve Hvězdě, kde byly její příspěvky otiskované vcelku pravidelně.

²² z básně *Přítel, nepřítel*, která ale postrádá dataci, s velkou pravděpodobností jde však o novější verzi básně *Rada*, kterou Kovářová sepsala 26. 3. 1936, (viz archiv kontaktovaných pamětníků).

3.4.3 Regionální publikační činnost před válkou

Svou pozornost neodvracela ani od svého rodného kraje. Už v této době se zajímala jak o kulturní dění v regionu, tak i o politické události. Od roku 1935 navíc přispívala do místního týdeníku Blaník, jehož oficiálním názvem zněl *Blaník, List Československé strany národně socialistické. Pro okresy Benešov, Neveklov, Vlašim, Sedlčany, Votice, Sedlec*. Tato skutečnost poukazuje i na její politickou orientaci, k níž se však vrátíme až v ličení událostí po roce 1945. Zde uveřejňovala články s kulturní a společenskou tematikou a s přicházející válkou se náměty jejích textů více blížily i současným aktuálním politickým otázkám. Roku 1936 publikovala Kovářová v tomto periodiku článek s názvem *O národní gardě nestranně*, Kovářová se snažila vyjádřit objektivně, avšak přesto je z textu patrný její negativní názor. Do téhož listu se jí podařilo prosadit ještě povídku nazvanou *Křivsoudovem časy běží*, vyprávějící o jakémsi městečku a jeho obyvatelích. Tento humorný příběh s nadsázkou komentuje dění ve městě, podobnost s Benešovem je zde více než patrná. Kovářová poukazuje na přežívající maloměstství. Její články se však ve větším měřítku začaly v regionálním tisku objevovat až v letech pozdějších.

3.4.4 Poslední okamžiky před válkou

V letech 1936-1937 se její jméno objevovalo i v domažlickém týdeníku Posel od Čerchova a v blíže nespecifikovaném plzeňském časopise. 3. 7. 1937 byla uveřejněna právě v Poslu od Čerchova její stať s titulem *Domažlice, město s bohatou historií*. V níž apeluje na představitele města, že je v jejich zájmu vyčlenit prostory, kde by mohly být vystaveny předměty nashromážděné Jindřichem Jindřichem, chodským rodákem, při terénních sběrech. Roku 1938 se jí podařilo prosadit text o Chodsku do časopisu *Venkov*, mnoho periodik už příspěvky nepřijímalo.

V této době se jednalo o odstoupení oblasti Chodska. Díky čilé korespondenci s Jindřichem Jindřichem měla zprávy z tohoto kraje doslova „z první ruky“. A vzhledem ke skutečnosti, že měla tento kout Čech ve velké oblibě, hluboce se jí nastalá situace dotýkala. Již v září několik týdnů před mnichovskou konferencí debatovala s Jindřichem o možné hrozbě války a jejích dopadech. Z korespondence je patrné, že si Jindřich uvědomuje vážnost situace a možné důsledky na jeho rodný kraj. Zdá se, že Kovářová svému

chodskému příteli nabízela v případě potřeby útočiště, které však on zásadně odmítl. Zdržoval se v této době totiž u sestry v Plzenci, ale přesto neměl klidu, obával se o své věci nashromážděné za dlouhá léta usilovné činnosti a sběru v terénu. 19. 11. téhož roku jí např. Jindřich Jindřich napsal: *Deputace města Domažlic se v Praze nic určitého nedozvěděla. Psal jsem na všechny naše mocné asi 10 dopisů rekomando expres a volal o pomoc. Opíral jsem se o to, že kraj byl a je ryze český, že by zabránění odporovalo mnichovské konferenci a že je svatou povinností všech naše právo hájit se.*²³ V té době se vypravila do Prahy skupina 120 Chodů, zástupců kraje, z nichž asi 80 bylo v krojích, apelovat na představitele státu, aby nenechali Chodsko napospas německé říši. *Jsmo vydáni na milost Německu.(...) Tyto dni se vše rozhodne. V jakém napětí žiji, dokážete si představit. To je asi vše, co mohu Vám sdělit. Promiňte, že tak škrabu- je to z nervozity.*²⁴ Téhož roku se jí texty na podporu chodské záležitosti podařilo ještě prosadit do periodika *Večer*.

3.4.5 Život za války

V době války se Kovářová zdržovala více ve svém rodném Benešově. Ani v těchto letech však nevynechávala pravidelné pobyty na venkově, ovšem musela se spokojit s jinými lokalitami, než bylo před válkou oblíbené Klenčí. Od těchto dob se tak datují její výjezdy do různých částí Moravy, mnoho času strávila například v lázních Jeseník.²⁵

Neustávaly ale ani kontakty s Chodskem. I nadále byla v pravidelném převážně písemném styku s Jindřichem Jindřichem. Marie Kovářová se svému příteli a učiteli snažila nabízet pomocnou ruku v podobě alespoň krátkodobých pobytů u ní v Benešově. Ačkoli je více než jasné, že ani její rodina na tom za války nebyla jistě nejlépe. Marie stále nesměla pracovat, rodinu tak prakticky živil pouze její manžel Josef, v této době to však ještě nebylo nic neobvyklého. Jindřich si byl vědom, že přátelské výpomoci nemůže využívat příliš často. Psával, že se nezdrží dlouho, aby Mariinu rodinu příliš nevyjídal a odvolával se také na špatnou dopravní situaci. Ani v těchto ztížených podmínkách se v Benešově úplně nezastavil kulturní život a Marie Kovářová byla v těchto snahách také nápomocná. Její zásluhou se roku 1944 podařilo zorganizovat hudební představení, na němž se podílel Jindřich, pěvkyně

²³ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 5, inv.č. 119

²⁴ tamtéž

²⁵ tamtéž

B. Hezká z Domažlic, pěvec B. Schuster z Plzně a spolu s nimi i O. Pičman a jeho dětský sbor. O tomto koncertě pak napsala Kovářová článek do periodika *Nová doba*. V němž za války čas od času zveřejnili její stat', většinou s regionální či kulturní tematikou. Podobně se její jméno občas objevovalo i v *Našem kraji*.

4. Život Marie Kovářové v letech 1945- 1950

V květnu roku 1945 se náš český stát mohl po šesti letech znovu zhluboka nadechnout. Pro Marii Kovářovou však byl nebývale významný i z jiných hledisek než z toho politického. Zasadil ránu jejímu rodinnému životu, ale zároveň jí připravil novou životní příležitost, která nastartovala sled událostí, jež jí pak o necelých dvacet let později umožnily věnovat profesionálně svému dosavadnímu koníčku- národopisu.

4.1. Rok 1945

První dny po osvobození byly všude nabitě emocemi a nejinak tomu bylo i v Benešově. Manžel Marie Josef se podílel na soudních procesech vedených proti Němcům v Benešově, podle vyprávění pamětníků s nimi zacházel značně hrubě a násilně. V těchto vypjatých dnech se takové počínání dá pochopit, ačkoli jistě není zcela omluvitelné. Jeho chování v těchto dnech však zanechalo hlubokou jizvu ve vztahu Veselkových, která se pak už nikdy nezahojila. Marie svému manželovi jeho jednání velmi vytýkala. Ačkoli se do situace jistě promítla i skutečnost, že jejich manželství nebylo moc šťastné. Veselka podle dochované korespondence hodně žárlil a Marie často trávila dlouhou dobu mimo domov. Navíc se Marie velmi líbila mužům a byla si toho vědomá.²⁶ Jejich vztah začal jevit známky blížícího se konce.

Marie však v prvních chvílích po válce neřešila jen rodinné spory. *V roce 1945, krátce po osvobození, se zabývala myšlenkou věnovat se politické práci. Již před válkou inklinovala k národním socialistům.*²⁷ Marie se s nápadem zapojit se do politického dění, ovšem samozřejmě pouze na regionální úrovni, svěřila i své přítelkyni Blaženě Šotkové. V dopise ze 7. 9. 1945 jí Šotková nabádá, aby se do politiky nehrnula, že je to práce úmorná.²⁸ Marie jí navíc jako zkušenou žádala o pomoc při určování předmětů, které získala na Chodsku. Chtěla stanovit jejich cenu a původnost. Marie se nakonec do politiky nezapojila. Avšak její manžel se angažoval velmi intenzivně, záhy vstoupil do komunistické strany a brzy stál i v čele stranické buňky v benešovském národním výboru. Jejich cesty se tak čím dál tím více rozcházely.

²⁶ SOKA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 4, inv. č. 102, dopisy od Berty Hřebíčkové, z r. 1936 zachováno psaní, které poslala Berta Marii do Klenčí, a psala, že Josef velmi žárlí, že se tam stýká s tolika muži.

²⁷ PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, České Budějovice, 2006, s. 87

²⁸ SOKA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 8, inv. č. 249

V listopadu téhož roku byla Marie zásluhou Jindřicha Jindřicha jmenována čestnou členkou *Výboru pro obnovu Baarova pomníku na Výhledech* se sídlem v Klenčí. Vliv, jaký měla postava tohoto chodského spisovatele a vlastence a především jeho spisy na mladou Marii Procházkovou, netřeba připomínat. Lze si tedy představit, že se Marie jistě cítila velmi poctěna, že se mohla stát členkou tohoto Výboru. Pomník J. Š. Baara, který vytvořil akademický sochař Ladislav Šaloun, zničili němečtí okupanti v roce 1940, trosky pomníku navíc odklidili tak, že po něm zůstala víceméně holá zem.

Městečko Klenčí postihl nezáviděníhodný osud, podobný však mnohým jiným. V posledních chvílích války bylo vybombardováno. Marie jako členka Baarovy společnosti pro povznesení a zvelebení Chodska sestavila spolu s Jiřím Kapicem za místní národní výbor v Klenčí dopis nazvaný *Přátelé pomozte*. Jimž se snažili apelovat na veřejnost, aby přispěla na pomoc poničenému Klenčí.

Téhož roku se Marii dostalo uznání ve vlastním kraji. Správce městského muzea v Benešově a zároveň gymnaziální profesor Josef Růžička se na ni obrátil s nabídkou stát se členkou muzejní rady. Její jmenování bylo samozřejmě podmíněno souhlasem ONV. Společně s tím přijala i funkci dobrovolné kustodky národopisných sbírek tohoto muzea, jíž pak zůstala na dlouhých sedmnáct let.

4.2 Počátky zájmu o region a jeho historii

Podle vyprávění pamětníků byla Marie velmi „srostlá“ se svým rodným krajem. O tom svědčí i skutečnost, že celý život bydlela jen v Benešově. Zpočátku se však její zájem o Benešovsko a okolí týkal spíše historických událostí a jejich přesahů. Nedomnívala se totiž, že by kraj zachovával ještě někde tradiční způsob života. Proto se zabývala spíše fenomény městského života. Ráda poslouchala vyprávění starších lidí o poměrech a obyvatelích města v době dožívajícího mocnářství. Později v poválečném období začala tyto příběhy a vyprávění zpracovávat a publikovat v místním tisku. Zde zmiňme text nazvaný *Na Benešovsku za starodávna* uveřejněný v ročence Městského muzea v Benešově až v roce 1948.²⁹

Avšak v této době se už její názor na lidovou kulturu rodného kraje proměnil. Důvodů je jistě více, připomeňme si ale ten nejspíše nejzávažnější. Jak jsme již uvedli, stala se dobrovolnou pracovnící městského muzea, kde měla na starosti národopisné sbírky. Ty

²⁹ PROCHÁZKOVÁ- VESELKOVÁ, Marie, *Na Benešovsku za starodávna*, in: *ročenska Městského muzea v Benešově*, 1948, s. 34-40; zvl. ot. BURIAN, A., Benešov, s. 7

byly z velké části dědictvím nadšení v době okolo Národopisné výstavy československé roku 1895. Tím se dostala do kontaktu s předměty dokládajícími, že lidová kultura tohoto koutu Čech nebyla ještě koncem 19. století mrtvá. Pravdou je, že uteklo dalších 50 let, které situaci po dvou světových válkách a rozvoji průmyslu značně pozměnilo. Ale přesto se žádné kulturní přeměny nedějí najednou. Marie tak v sobě začala nacházet až jakési romantické okouzlení nad životem vesničanů svého kraje, ne nepodobné tomu, které prožívala od dětství při pobytech v Hrádku nad Metují či na Chodsku. (viz přílohy- foto č. 3) S těmito pocity pak bojovala ještě dlouhou dobu. Dokladem těchto domněnek je článek *O starodávném kroji*, vydaný v periodiku Benešovský kraj, který Marie sepsala již roku 1945.³⁰ Významnou roli v tom jistě sehrál i konec války, který vždy vzedme vlnu vlastenectví projevující se mimo jiné i v zájmu o lidovou kulturu.

Od té doby se Marie o region začala zajímat soustavněji. Nezanevřela sice ani na oblíbené Chodsko, ale těžiště jejího zájmu se definitivně ukotvilo v jižní části středních Čech. Tato tendence byla nadto podpořená i jejím členstvím v další regionální instituci, jíž byl tvz. domovědný odbor, ustavený při muzeu. Jeho hlavním úkolem bylo zastupovat regionální vlastivědnou práci.

Marie se ve 40. letech začala vydávat na první menší terénní výzkumy po benešovském okrese. Dokladem tohoto tvrzení je zápisník, v němž najdeme poznámky z těchto cest po venkově, kde byla přímo svědkem nebo si vyslechla vyprávění o stavění májů, masopustních průvodech, adventních obchůzkách, apod. Zaznamenávala si i říkanky, písničky a různé jiné průpovídky, jež jí zde zpívali pamětníci.³¹

Po válce navázala také spolupráci s českým rozhlasem, který jí roku 1948 nabídnul stálé místo v rozhlase. Pokud by nabídku přijala, vytvářela by příspěvky k jubileím významných osobností. Marie však z blíže nespecifikovaných důvodů tuto příležitost nevyužila.

V lednu téhož roku se v Praze ustavila Společnost přátel umění Jindřicha Jindřicha. Není jistě příliš překvapivé, že jí bylo nabídnuto členství, jež samozřejmě přijala.³² V přípravném výboru byl i Rudolf Jetel³³, s nímž pak Marie navázala dlouholeté přátelství.

³⁰ PROCHÁZKOVÁ- VESELKOVÁ, Marie, O starodávném kroji (na Benešovsku), in: *Benešovský kraj* 1, č. 10 (1. 9.), 1945, s. 2

³¹ viz archivy kontaktovaných pamětníků

³² SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 1, inv. č. 5

³³ 3. 8. 1906- 10. 5. 1979, hudební pedagog a muzikolog

Po únoru 1948 začala Marie přispívat do benešovského komunistického týdeníku Pravda. Její články se zaměřením příliš nelišily od její dosavadní publikační činnosti. Opět se věnovala především kulturnímu dění ve městě a okolí a sledovala v i výročí významných benešovských rodáků. Tento rok pro ni samotnou tedy nepřinesl žádné přelomové události.

5. 50. léta

5.1 Rodinná situace konce 40. a začátku 50. let

Jak jsme již naznačili, nebylo její manželství již delší dobu příliš šťastné. Josef Veselka byl podle vyprávění pamětníků vysoký elegantní muž a s Marií tvořili hezký pár. Avšak v jejich společném soužití se ukázalo, že je Josef velmi pragmatický, což ona asi nedokázala příliš ocenit. Byla naproti tomu více bezstarostným bohémem než spořádanou manželkou. Není tajemstvím, že se Marie těšila časté pozornosti mužů. Byla velice krásná a to si dokázala udržet prakticky po celý život. Většinu přátel tak měla mezi muži, kteří ji často velmi obdivovali. Tato skutečnost zcela pochopitelně přidělavala jejímu manželovi vrásky. Jejich manželství navíc zůstalo nenaplněné, dá se předpokládat, že Marii nebylo ani případné těhotenství vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu příliš doporučováno.

Z dochované korespondence je patrné, že ke konečnému rozkolu Veselkových došlo nejspíše v roce 1950. Rozvod znamenal pro Marii ještě jednu zásadní věc. I přes zákaz lékařů musela nastoupit do zaměstnání, aby byly i s tetou Bertou materiálně zajištěny. Podle svých slov chtěla být soběstačná, nechtěla přijímat alimenty.³⁴ Hned od roku 1951 pracovala na úseku pojištění zemědělců v okresní národní pojišťovně. *Když byla národní pojišťovna zrušena, stala se mzdovou účetní v benešovském provozu národního podniku ZONA, v letech 1958-1960 byla zaměstnána jako administrativní a později technická úřednice v podniku Náradí Praha, v závodě v Racku u Benešova, a posléze v letech 1960-1964 byla technickou úřednicí (dílenskou plánovačkou) v benešovském závodu Elektrotechna (ČKD).*³⁵

Vcelku záhy se již schylovalo ke druhé svatbě. Se svým druhým manželem Františkem Kovářem se Marie seznámila v době, kdy se schylovalo k poslednímu dějství jejího prvního manželství. Tento vztah jí však příliš neschvalovala její rodina. Kovář byl o celých 22 let starší než ona, pocházel sice také z Benešova, ale jeho pověst z dob mládí nebyla zrovna pozitivní. Povahou byl snílek a bohémem, tím také pravděpodobně Marii okouzluje. Jeho láska k ní byla velmi hluboká, jak se zdá z dochované korespondence.

Již roku 1952 spolu předělávali byt. Nové manželství však znamenalo i stěhování a to nejen pro ni. Po celou dobu s ní bydlela i teta Berta, která se jí prakticky starala o domácnost. Novým domovem se jim oběma stal byt v pavlačovém domě v Tábořské ulici v Benešově, kde Marie bydlela až do 80. let. (viz přílohy- foto č. 4 a č. 5)

³⁴ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 1, inv. č. 1

³⁵ PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, 2006, s. 89

S bývalým manželem další kontakty neudržovala, nerozešli se příliš v dobrém. Snad i proto Veselka záhy odešel z města a podle vyprávění pamětníků vcelku brzy zemřel. Ale přenechal Marii byt i s nábytkem, který si ona pak vzala do nového domova.

Zdravotní stav Marie se navíc také nezdál příliš uspokojivý, nadále jezdila na letní pobyty na venkově a někdy i během roku do lázní. Jak jsme již zmínili dříve, 50. leta znamenala i pro její rodinu velké změny. Strýc přišel o klenotnictví, které živilo nejen jeho nejbližší, ale občas mohli vypomocet finančně i Marii. Následně zemřela teta, která tuto situaci neunesla. Podle vyprávění pamětníků měla celoživotní potíže vyjít s penězi, těžko je však můžeme odůvodňovat jen tím, že dlouho nepracovala a proto nebyla schopna hospodařit. Ani nástup do zaměstnání jí to podle všeho příliš nenaučil. Když však peníze zrovna měla, tak byla ke svému okolí štedrá, ráda dávala dárky a to často i místo splátek půjčených peněz.

5.2 Muzejní práce v 50. letech

Městské muzeum se muselo v prvních poválečných letech potýkat se spoustou těžkostí, které nebyly jen dědictvím z let okupace, ale i nastalou politickou situací.

Muzejní rada se skládala z dobrovolných nehonorenovaných pracovníků, ti se logicky muzejní práci mohli věnovat pouze ve svém volném čase, což samozřejmě fungování muzea nezlehčovalo. *Záměrem nové muzejní rady bylo vytvořit novou muzejnickou koncepci a přeměnit dosavadní městské muzeum v „středisko krajské vlastivědné práce“, ve všestranně rozvinuté muzeum Podblanicka.*³⁶

Velkým muzejním počinem měla být rozsáhlá akce mapující oblast území Neveklovska, kde se měla zanedlouho vybudovat přehradní nádrž Slapy. Její zaměření mělo být všeobecné, území se mělo zkoumat jednak z hlediska přírodního, dále architektonického, ale i národopisného, na posledním jmenovaném se měla podílet i Kovářová. Avšak tak rozsáhlá činnost byla velmi finančně i časově náročná. *Akce, na níž se podílel též Státní fotoměřičský ústav v Praze, Okresní osvětová rada, Státní památkový úřad, okresní konzervátor a Klub fotografů amatérů v Benešově, byla však v červenci 1948 zastavena, údajně pro nedostatek fotografických potřeb a benzínu.*³⁷

Navíc události února 1948 počínání muzea zkomplikovaly ještě více. Několik pracovníků muzejní rady rezignovalo na své funkce a po rekonstrukci tohoto muzejního

³⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva- VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 37, 1997, s. 32

³⁷ tamtéž

orgánu bylo nutno se držet pětiletých plánů, jež mimo jiné zahrnovaly i budovatelské celostátně organizované výstavy, jejichž příprava tak z velké části bránila dalšímu rozvoji muzea např. z hlediska sběru v terénu, který se tak prakticky zastavil nebo byl omezen na velice malé pole působnosti, jímž bylo např. v případě národopisných sběrů Marie Kovářové bezprostřední okolí Benešova. Vzhledem k situaci, v níž se muzeum nacházelo, nepodařilo se mnohé z těchto budovatelských výstav uskutečnit. *A tak muzeum nakonec jen poskytovalo své exponáty na výstavy jiných institucí nebo pořádalo výstavky při příležitosti přednášek, které se staly z jednou z forem prezentace muzea na veřejnosti.*³⁸ Za větší počín muzea se však dá považovat sběr a dokumentace zabraného území v oblasti Neveklovska za 2. světové války. Na jehož realizaci se Kovářová také významně podílela. Šlo především o zachycení vzpomínek z těchto let a stavu obcí před okupací a po ní.

V této atmosféře se tak nesla celá 50. léta. Navíc se brzy ukázalo, že muzeum se nevyhne ani klasickým těžkostem spojeným s nedostatkem prostoru, jenž je všeobecným problémem muzejnictví. Benešovské městské muzeum bylo nejprve umístěno v budově radnice, přidělené prostory však byly naprosto nevyhovující. V jednání tak byly další objekty na území města, dokonce i mimo něj, uvažovalo se např. i o využití části místností konopišťského zámku pro potřeby muzea. Nakonec se však muzeum muselo spokojit s prostory v budově na Malém náměstí v Benešově. Ani poté se však muzeum nepřestalo s tímto problémem potýkat. Postupně jim totiž byly přidělené prostory odebírány.

Roku 1954 bylo muzeum podřízeno přímo okresnímu národnímu výboru, jehož školský odbor zabral jednu z místností původně svěřenou muzeu pro skladování svých materiálů. Spory s vedením města tak pokračovaly i nadále. *Naprosté nepochopení pro potřeby muzea projevil okresní národní výbor ještě v roce 1962, když pracovníci školského odboru neoprávněně vnikli do muzejních prostor. Rozhořčená muzejní rada zastavila činnost muzea, podala protest radě okresního národního výboru a ke dni 18. ledna 1963 předala tomuto orgánu veškerou odpovědnost.*³⁹

Kovářová v této době sice prožívala z osobního hlediska jistě šťastné období, ale poměry v muzeu se jí přirozeně velmi dotýkaly. Navíc, jak bylo již uvedeno výše, během 50. let vystřídala celkem tři zaměstnání a lze předpokládat, že ani jedno nebylo tím, co by jí vyhovovalo. V korespondenci s Rudolfem Jetelem nalezneme doklady toho, že se se svou nelibostí v zaměstnání příliš netajila. V dopise z 11. 3. jí Jetel vyjadřuje účast, když píše: „Je vidět jasně, že Vám dnes to prostředí pracovní nejen nevyhovuje, ale navíc ještě

³⁸ tamtéž, s. 36

³⁹ tamtéž, s. 35

nervuje.“⁴⁰ Pracovní nespokojenost by však jistě nebyla tak velká, kdyby situace v muzeu nebyla tak neutěšená a muzeum tak pro ni mohlo být únikovým místem, kde by mohla naplno realizovat svůj dlouhodobý zájem, jímž národopis bezesporu byl.

Městské muzeum v prvních poválečných letech krátce vydávalo vcelku rozsáhlou ročenku, avšak poslední vyšla pro rok 1948, další se již do tisku nedostala, ač byla připravována. *V místních podmínkách vládnoucí moc jako jediný ústupek povolila tisk stručných čtyřstránkových letáčků, obsahujících především zprávy o činnosti za roky 1951-1955. I díky nim se však podařilo zachovat jakousi kontinuitu vydavatelské práce v benešovském muzeu a tak již při prvním uvolnění politických poměrů v polovině padesátých let mohli dobrovolní pracovníci uvažovat o vydávání rozsáhlejšího sborníku pod názvem Sborník vlastivědných prací z Podblanicka.*⁴¹

5.3 Kontakty s Chodskem

Veškerá pozornost Marie Kovářové se ani v 50. letech nesoustředila pouze na oblast rodného Benešova. I nadále se zajímala o dění na Chodsku, udržovala stále kontakty se stárnoucím a nemocným Jindřichem Jindřichem, jehož dopisy jsou však v této době plné hořkosti a stěžování si na nedobrá zdravotní stav. Přesto se mu právě v 50. letech dostalo velkého uznání. Roku 1956 mu byla v Muzeu Hudby v Praze věnována rozsáhlá výstava. Kovářová byla v této souvislosti požádána Rudolfem Jetelem o pomoc při instalaci chodských oděvů, jež měly dokreslovat atmosféru Jindřichova kraje.

V letech následujících obdržel Jindřich Jindřich další ocenění, byl jmenován národním umělcem. Avšak slibovaná pense, kterou měl za tento titul obdržet, se mnohokrát opozdila. Vzhledem k nelehké finanční situaci, v níž se Jindřich nacházel, bylo nutné intervenovat

u „vyšších mocných“. Z korespondence s Rudolfem Jetelem je patrné, že se Kovářová o okolnosti těchto Jindřichových potíží velice zajímala.

⁴⁰ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, č. kart. 5, i. č. 116

⁴¹ PROCHÁZKOVÁ, Eva- VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 37, 1997, s. 37

6. Události 60. a počátku 70. let

Jak bylo již naznačeno, v počátcích 60. let vyvrcholila krize benešovského městského muzea. Roku 1962 se rozpadla muzejní rada a tím i muzeum přestalo fungovat. Tato událost započala velkou reorganizaci v regionálním muzejnictví, která vyvrcholila založením Okresního vlastivědného muzea Podblanicka. Pro Marii Kovářovou tato situace paradoxně znamenala velkou životní příležitost, která se jí se vznikem nového muzea měla naskytnout. Avšak situace se nevyvinula tak příznivě, jak se zpočátku zdálo. Toto desetiletí je navíc poznamenáno i smutnou rodinnou událostí, která Kovářovou v jeho závěru postihla.

6.1 Muzejní situace začátku 60. let

Roku 1960 Kovářová opět změnila zaměstnání. Následující čtyři roky tak pracovala v benešovské Elektrotechně (ČKD). Nadále zůstávala členkou muzejní rady. Muzeum od roku 1957 neslo název Okresní muzeum v Benešově, jeho působnost navíc byla v následujících letech rozšířena, ale z hlediska jeho fungování se nic podstatného nezměnilo. Po událostech roku 1962 tak dokonce nefungovalo vůbec.

K 1. 1. 1963 pak vzniklo muzeum nové, nesoucí název Vlastivědné muzeum Podblanicka. Pro jeho potřeby se vyhradily prostory zámku Jemniště nedaleko Benešova, kde se rušilo Muzeum módy. *Kvalitu muzejní expozice, která zahrnovala období od pravěku do roku 1654, měla zaručit instalační komise složená z předních odborníků (členy byli PhDr. Zora Dvořáková, PhDr. Dobroslava Menclová, Zoroslava Drobná, Rudolf Turek a architekt Zdeněk Rossman), doplněná ředitelem muzea Janem Hertlem.*⁴² Nová expozice se snažila využít současné trendy v muzejnictví a představit návštěvníkům moderní metody instalace exponátů.

23. 7. 1963 bylo Kovářové oznámeno, že jmenována usnesením ze dne 8. 8. 1962 členkou muzejní rady okresního vlastivědného muzea Podblanicka na Jemništi. Zároveň byla upozorněna, že se jedná o čestnou funkci.⁴³ Marie Kovářová tak zůstala i v prvním roce obnovení muzea nadále pouze dobrovolnou národopisnou pracovnící. Přesto se již v tomto roce vydala na rozsáhlejší národopisný průzkum Sedlečka-Prčicka, kde získala řadu předmětů do muzejních sbírek. Avšak ani tyto aktivity se neobešly bez překážek, vzhledem

⁴² PROCHÁZKOVÁ, Eva- VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 37, 1997, s. 4

⁴³ SOKA Benešov, OsF Marie Kovářová, č. kart. 1, inv. č. 5

k tomu, že v ČKD pracovala na plný úvazek, bylo zapotřebí, aby ji vedení podniku na tyto výzkumy uvolnilo. Terénní výzkum na Sedlecku tak v tomto roce musela provést v době celozávodní dovolené. I přes to potřebovala svolení od vedení ČKD, žádost však musel podat ředitel muzea Jan Hertl. Vedení podniku naštěstí mu vyhovělo s poznámkou, že se tak stalo „z důvodu veřejného zájmu“.⁴⁴ Stejně musel Hertl žádat o uvolnění Kovářové ještě v prosinci, kdy bylo třeba udělat svoz přislíbeného materiálu. Z dochované korespondence je patrné, že se akce neobešla bez problémů, zdá se, že ČKD Kovářové nevyšlo tentokrát příliš vstřícné. Hertl v dopise určeném vedení podniku prosí *při této příležitosti, abyste benevolentně přihlíželi k významné funkci dobrovolné pracovnice našeho muzea paní Kovářové, kustodky národopisného oddělení a členky muzejní rady. Je to funkce významná.*⁴⁵ Avšak Kovářová s nastalou situací nebyla příliš spokojená, Hertl nebyl zrovna pohotový v posílání žádostí o její uvolnění a Marii tak vyvstávaly četné potíže, například i při vyměřování mzdy.⁴⁶

Avšak Jan Hertl si uvědomoval, že by byla schopna zastat i profesionální muzejnickou práci. K tomuto kroku však bylo zapotřebí, aby jí bylo odpuštěno nedostatečné vzdělání. V té souvislosti, jak sama uvedla, bylo vedení ČKD, kde v té době pracovala, požádáno odborem školství a kultury ONV v Benešově o její uvolnění pro práci v muzeu. Odbor nakonec svolil a z Marie Kovářové se k 1. březnu roku 1964 stala profesionální pracovnice na poli regionální etnografie. Vzhledem k získaným zkušenostem a dlouholeté praxi jí bylo prominuto vysokoškolské vzdělání. Její nástup do nového působiště však nebyl zcela jednoduchý. Ředitel Jan Hertl byl již v této době ve špatném zdravotním stavu a Marie Kovářová byla záhy pověřena dočasným vedením muzea.

6.2 Začátky profesionální práce v muzeu

S nástupem do nového zaměstnání nastaly v Mariině životě zásadní změny. Její dosavadní záliba se proměnila v profesionální práci, ale znamenalo to denně dojíždět. Jemniště, kde muzeum sídlilo, není sice od Benešova příliš vzdáleno, ale přesto byla najednou závislá na několika autobusových linkách za den. Dalším faktorem byla skutečnost, že muzeum v této podobě bylo velmi mladé. Navíc vzniklo sloučením několika

⁴⁴ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 21, inv. č. 971, pod tímto inventárním číslem jsou ve fondu uloženy doklady o její práci pro muzeum z roku 1963

⁴⁵ SOkA Benešov, OsF Marie Kovářová, kart. č. 21, inv. č. 971

⁴⁶ tamtéž, např. dopis z 20. 12. 1963

menších institucí, byly zde „soustředěny sbírky z benešovského, vlašimského a votického muzea

a z pamětní síně v Sedlci“, tudíž se všechny budoucí exponáty zatím třídily a připravovaly pro budoucí expozice.

Vedle inventury předmětů a jejich zapisování musela ale Kovářová ještě zajišťovat namísto nemocného ředitele další agendu. Vyřizovala muzejní korespondenci, vedla jednání s ONV v Benešově a dalšími institucemi, s nimiž muzeum spolupracovalo, jezdila na mnohá školení, apod. Vedle toho měly v jejím programu místo ještě pravidelné návštěvy u Hertlových ve Václavících, při nichž ředitele informovala o dění v muzeu a dalších vyhlídkách.

Kovářová nastoupila za prof. Ryšku, po němž tak musela přebrat depozitář, což byla také časově náročná záležitost. Již na první dubnové dny byl nadto naplánován svoz materiálu z venkova, který bylo třeba podrobně naplánovat. Nadále se ještě doladřovaly poslední nedostatky nové expozice. Kovářová tak byla ve stálém spojení např. se Zorou Dvořákovou či architektem Rossmanem a dalšími odborníky ze zmiňované instalační komise podílejícími na vybudování a celkovém konceptu expozic. Nová expozice byla veřejnosti zpřístupněna k 24. dubnu 1964, záhy vzbudila velký zájem. Mladé muzeum mělo v počáteční euforii velké plány pořádat rozmanité kulturní a společenské akce, mělo ambice stát se „ohniskem kulturního života okresu“, avšak tato očekávání se posléze ukázala jako příliš velká.⁴⁷

Vedle toho se Kovářová ještě vydávala na menší terénní sběry, často o víkendech. O její sbírkotvorné činnosti bude pojednáno v následující kapitole. Během celého roku se připravovaly další expozice, vedle jiných i národopisná. S koncem roku přibýly ještě starosti jednak se sepsáním zprávy o činnosti muzea, které pravidelně vycházely ve sbornících vlastivědných prací z Podblanicka, a hlavně s prepisováním úkolů muzea pro následující rok. S novým rokem se situace příliš nezlepšila, Kovářová i nadále zastupovala nemocného ředitele, jehož zdravotní stav se příliš nelepšil, ba naopak. V listopadu 1965 pak zemřel. A do konce roku 1966 byla Kovářová pověřena vedením muzea.

⁴⁷ PROCHÁZKOVÁ, Eva- VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 37*, Benešov 1997, s. 40

6.3 Sbírkotvorná činnost

Kovářová se menším terénním sběrům, jak již bylo řečeno, věnovala od roku 1945. Od roku 1964 však již jednala jako profesionální pracovnice muzea, což jí samozřejmě umožnilo větší manévrovací prostor. A díky tomu, že se národopis stal jejím jediným zaměstnáním, mohla sběrům obětovat i více času.

Každoročně navštěvovala vesnice po celém benešovském okrese, nezdědka její kroky směřovaly i do oblastí na pomezí této oblasti. Cesta k získání předmětů do sbírek muzea nebyla vždy jednoduchá. Většinu z nich dostala darem, avšak nemalé množství musela odkoupit, sice sama uvádí, že šlo o malé částky, ale nebylo výjimkou, že za jeden kus oblečení zaplatila původnímu majiteli i sto korun, např. za ručně tkané oděvy. Navíc vzhledem k množství věcí, které se jí na venkově podařilo zachytit, bylo někdy obtížné dopravit je všechny do muzea. Ve zprávách o činnosti národopisného pracoviště, o nichž budeme mluvit v další kapitole, si tak často můžeme přečíst poznámku, že mnoho z přislíbených předmětů stále čeká na odvoz do muzea.

6.3.1 Cesty do terénu

Ze zprávy o činnosti národopisného pracoviště Okresního muzea za rok 1964 se dozvídáme, že již předchozí rok, tedy 1963, se Kovářová, jak jsme se již zmínili, vydala na průzkum Sedlecka-Prčicka. Kde získala řadu předmětů do muzejních sbírek. Uvádí zde, že většina z nich jí byla darována, již méně předmětů musela odkoupit a jeden získala výměnou. Totožnost předmětů se můžeme dozvědět z přírůstkových knih, kde jsou již v tomto roce některé záznamy napsané rukou Kovářové. V roce následujícím navázala na terénní práci na Sedlecku a začala s výzkumem na Voticku, Benešovsku, Vlašimsku a na původním Dolno-Kralovicku, převážně v místech dnes již zatopených vodní nádrží Švihov.

Další roky se její cesty do terénu stávaly četnější. Její terénní práce se přirozeně opírala převážně o ochotu lidí. Podle vyprávění pamětníků měla dar jednat s lidmi tak, že si velice záhy získala jejich důvěru, a tím i cenný zdroj poznatků. Vztah s mnohými respondenty se tak postupně proměnil v přátelství, která pak Kovářová udržovala po léta. Jedním

z pravidelných respondentů tak byla např. i paní Bezkokočková z Prčice.

Její sběry se však neomezovaly jen na oblast bývalého benešovského okresu, vedle bezprostředního okolí větších obcí tohoto kraje, jako je Benešov, Vlašim, Votice a další, se její zájem ubíral i do končin vzdálenějších. Zde mám na mysli převážně Sedlecko- Prčicko a Dolnokralovicko. Důvodů, proč se Kovářová často ubírala do těchto míst, je jistě celá řada. Pokusme se nastínit alespoň některé z nich.

Jak uvádí Procházková (2006), ze Sedlecka-Prčicka *mělo muzeum paradoxně nejméně exponátů, ačkoli první krajinský odbor (měly sbírat a prezentovat národopisné předměty) v Čechách byl v roce 1891 založen právě v Sedlci*.⁴⁸ Navíc Sedlecko bylo a dodnes je regionem vcelku zapadlým a izolovaným, nadto sousedí či se přímo prolíná se sousedním Miličínskem, kterému se často přezdívá Česká Sibiř. I Sedlecko se tak vyznačuje drsnějším krajinným rázem, který jeho odlehlost předjímá. Tyto faktory tak společně ovlivnily, že se tu vcelku dlouho zachovávala řada aspektů tradičnějšího způsobu života, především předměty materiální kultury.⁴⁹ Ještě v době, kdy tu podnikala výzkumy Kovářová, se zde dala najít spousta etnografického materiálu. Není tedy divu, že je dodnes v etnografických sbírkách podblanického muzea zachováno velké množství předmětů právě z této oblasti.

Příčiny výjezdů do okolí původních Dolních Kralovic jsou asi více prosté. V polovině 60. let se v této oblasti začala budovat vodní nádrž, později nazvaná Švihov, stavba trvala téměř deset let. To mělo za následek vysídlení dvou obcí, Zahradky a právě Dolních Kralovic. Než byly zatopeny, probíhala tu řada výzkumů. I proto vedly kroky Marie Kovářové často právě sem.

Podle vyprávění pamětníků Kovářová necítila jako překážku ani prozkoumávání rozbouraných domů, kde našla celou řadu předmětů etnografického charakteru, které pak putovaly do národopisných sbírek muzea. O konkrétních předmětech budeme mluvit v jedné z následujících kapitol.

6.3.2 Počet cest do terénu

Počet cest Kovářové do terénu můžeme vysledovat opět ze sborníků vlastivědných prací z Podblanicka. Tentokrát však musíme vycházet převážně ze sborníků vydaných

⁴⁸ PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, České Budějovice, 2006, s. 90

⁴⁹ podrobně se tomuto kraji věnoval např. Čeněk Habart ve svém několikasvazkovém díle *Sedlčansko, Sedlecko, Voticko*, vycházející ve 20. letech 20. století

v letech 1965 až 1972. Z těchto let máme k dispozici přesná čísla. Počet a cíl výjezdů z let 1963 a 1972 můžeme pouze odhadovat z míst původu předmětů získaných v těchto rocích.

Roku 1965 podnikla Kovářová celkem 40 sběrných akcí. Ve třech následujících letech měl počet cest sestupnou tendenci. Příčinu hledejme v situaci, v níž se muzeum tehdy nacházelo. Jak již bylo řečeno, ředitel Hertl měl v této době vážné zdravotní problémy a Kovářová tak vedle své práce musela věnovat energii i správě muzea. Ve zprávě o činnosti za tento rok Marie Kovářová poznamenává. *Plán průzkumu venkova nemohl být dodržen pro stálé zastupování ředitele muzea.* Tento stav přetrvával do konce roku 1966. Avšak s nástupem nového vedení bylo nutné provést inventuru sbírkových fondů. Za rok 1967 se tak Kovářová vydala do terénu pouze 21krát.

Již roku 1969 se počet výzkumných cest na venkov opět dostal a dokonce mírně překonal číslo 40. V dalších dvou letech se Kovářová do terénu vydávala ještě častěji. Nejvíce výzkumných akcí podnikla roku 1971, kdy se do terénu dostala 57krát. Celkem tak za svého působení podnikla 270 výzkumných cest. (viz graf č. 1)

Podíváme-li se blíže na oblasti, kam její cesty směřovaly (graf č. 2), zjistíme, že nejčastěji pobývala na Dolnokralovicku, celkem 80krát. Často také prozkoumávala Vlašimsko, tam byla 70krát. Voticko navštívila 66krát. O mnoho menší je počet cest po Benešovsku, pouze 30, 11krát prováděla výzkum na Sedlecku-Prčicku a 12krát se vydala do vzdálenějších oblastí. Nejméně navštěvovala Neveklovsko, kde byla pouze jednou, což bylo jistě způsobené i tím, že oblasti Benešovska a Neveklovska věnovalo muzeum větší pozornost záhy po válce, jak jsme uvedli v jedné z předcházejících kapitol.

6.3.3 Získané předměty

Marie Kovářová při svých cestách po venkově získávala předměty rozličného charakteru. Můžeme je rozdělit do několika kategorií. Jako první zmiňme zemědělské nářadí a náčiní. V roce 1966 jí byl darován roubík na vázání obilí ze Smilkova či rádlo na vyorávání brambor a korýtko na krmení drůbeže z Veletína. V roce 1969 pak např. odkoupila košík na trávu v Bernarticích, darem dostala „obracák“ a ruchadlo ze Chlov a 2 řešeta na obilí z Dolních Kralovic. V tomtéž roce ještě koupila strojek na setí máku koupě z Bernartic. V roce 1970 získala v Brzoticích ruční rozsívku na obilí, v Dolních Kralovicích pohrabáč na obilí. Do muzejních sbírek putovalo roku 1971 ruchadlo z Dubějovic, rádlo z Chudláze či cep z Vojkova. Do této skupiny bychom mohli zařadit i předměty vážící se

k chovu zvířat. Zde zmiňme např. 2 slaměné úly z děkanství v Načeradci, které byly darovány muzeu v roce 1966, v tomtéž roce získala Kovářová i lis na mezistěny úlu z Líštence. V následujícím roce obohatilo sbírky muzea proutěné hnízdo pro husu z Českého Šternberka. A v roce 1971 koupila Kovářová v obci Mladovice další slaměné hnízdo na husu a kukaň pro slepici.

Za zmínku stojí i velká skupina předmětů spojená se zpracováním textilních surovin a následnou výrobou textilií. Kovářová na cestách po venkově velice často dostávala hřebeny a lamačky na len, fragmenty tkalcovských stavů a kolovraty. V roce 1966 bylo muzeu darováno hned několik takových nástrojů. Jednak to byly 2 lamačky a 5 hřebenů na len z Horní Lhoty a jeden zdobený ornamentem z Českého Šternberka, dále část stávku na tkalouny z Veletína, kužel na předení ze Smilkova a přeslici ze Střezimíře. Ohýbačka na len z Bernartic se do muzejních depozitářů dostala v roce 1969. Ve stejném roce koupila Kovářová kolovrat a část tkalcovského stavu v Bernarticích a 5 svěráků na věšení tkanin po tkalci Janu Štecherovi ze stejné obce.

V návaznosti na předchozí zmiňme ještě velkou skupinu sbírkových předmětů, kterou tvoří oděvy, obuv a textilie. (viz přílohy- obr. 1-5) V obecném měřítku jsme uvedli, že většina předmětů byla muzeu darována, avšak zde je situace poněkud odlišná. Počet darů není od počtu koupí oddělen tak hlubokou propastí jako u ostatních předmětů. Naopak se obě položky téměř rovnají a počet koupí dokonce o něco málo převyšuje počet darů. Roku 1966 získala Kovářová dřeváky s rytým ornamentem a jednu z mnoha sukní kanafasek z Dolní Lhoty. Velký počet oděvů obohatil muzejní sbírky v následujícím roce, Kovářová dostala darem několik sukní, zástěr a šátků z Dolních Kralovic, kde však v tomtéž roce odkoupila 7 vlněných a 2 hedvábné přehozů a krojovou sukni. V dalších letech vypadala situace obdobně. Roku 1969 koupila Kovářová v Bernarticích 2 prostěradla a v Dolních Kralovicích šaty přešíité z kanafasky. Na jednom z posledních výzkumů v roce 1971 našla na zboženištích v Dolních Kralovicích vyšívanou kuchačku.

Následující skupinu tvoří nádobí, náčiní, nářadí a další předměty upotřebené v domácnosti. Roku 1966 byly muzeu darovány např. 2 slánky a forma na máslo ze vsi Bořetice, dále koutní hrnec z Královny u Neustupova nebo plech na vočepák z Hlaváčovy Lhoty. Ve stejném roce získala Kovářová valchu na praní prádla z Jiřikovce, lopatu na sázení chleba do pece z Veletína nebo vidlice na vyndávání hrnců z ohniště z Dunic. V následujícím roce putovala do muzejních sbírek stoupa na kroupy s palicí a lis na tvaroh z Dubějovic, dále železný hmoždír z Benešova či nůžky ruční výroby z Krivsoudova. Při

výzkumu v obci Bernartice v roce 1969 dostala Kovářová darem hrnec na tuk, hrnec na mléko, krajáč na smetanu a kruhadlo na zelí. Ve stejném roce byl muzeu darován ještě váleček na mandl, lis na tvaroh či kameninová forma na bábovku z Dolních Kralovic. O dva roky později byly muzejní sbírky obohaceny o hrneček na kávu z Louňovic a drátěný lžičník z Býkovic pod Blánkem, dále Kovářová odkoupila kolébkovou máselnici z Popovic. Ve stejné době se vydala opět do Dolních Kralovic, kde prozkoumávala polorozbořené domy a našla mnoho předmětů, mezi nimi např. díž, máselnici, plechový sirník, cínovou kropenka, kruhadlo na řepu nebo korbelík s brouskem.

Vcelku často se Kovářové podařilo získat nábytek s lidovými motivy, které si mnohdy i překreslovala. Roku 1966 byla muzeu darována např. malovaná skříň z Hlaváčovy Lhoty, či kolébka z Chudláze. Na výzkumu v roce 1967 dostala Kovářová malovanou truhlu z Dunic, malovanou skříň a truhlu z Benešova, dále stůl se zásuvkou či vyřezávanou lavici z Českého Šternberka. Všechny byly darovány, koupena byla malovaná truhla z Vlašimi. Roku 1971 proběhla výměna skříňky na jídlo od Karla Novotného z Býkovic za obyčejnou skříň bez nátěru.

Za malou zmínku stojí i několikery saně, které se Kovářové podařilo odkoupit v roce 1971. Ozdobné saně pro jednoho koně získala v Bystřici. Další dvoje v Popovicích, jednalo se o selské saně s košatinou a tmavozelené saně s polštářováním.

Za pozornost stojí i další předměty lidové výroby a umění. Do zprávy o činnosti národopisného pracoviště za rok 1966 Kovářová napsala, že darem dostala lidový prsten z Načeradce a sošku Panny Marie. V roce 1969 pak do muzejních sbírek přišel dřevěný křížek a sádrový kříž z Dolních Kralovic. Roku 1969 dostala Kovářová nůž na šindele či kleště na lití kulí z obce Dubovka. Ne příliš obvyklý byl i dar dveří od roubeného špýcharku s dřevěným zámkem z Bernartic nebo 2 poloviny kmene s rostlým znamením kříže z Všebořic. 39 kusů lidových dřevořezb a 2 ručně vyřezávané hlavičky dýmek odkoupila Kovářová v roce 1970 z Dolních Kralovic. Roku 1971 byla předána muzeu část kapličky (klátu) z Kačerova. V tomtéž roce přibyla do muzea Nová kronika česká III a bylo koupeno 10 velkých fotografií benešovských občanů 5 dobových rámců, 2 díly knihy 100let práce, 1 vrhcábnice se dvěma kostkami.

6. 4 Dotazníkové akce

Kovářová pracovala jako profesionální národopisná pracovnice v okresním muzeu pouhých osm let. Za tuto krátkou dobu však dokázala shromáždit úctyhodné množství

materiálu, ten však nezískávala jen přímo v terénu, ale také prostřednictvím dotazníků. Těch Kovářová sestavila šest, jeden z nich se však nezachoval. Dotazníky rozesílala po vesnicích benešovského okresu a to zpravidla dvojím způsobem, jednak přímo konkrétním respondentům, jednak regionálním pracovníkům menších muzejních památníků, kteří se pak obraceli na jednotlivé pamětníky. S jejich pomocí pak dotazníky vyplnili.

Pokud se zaměříme na jednotlivé respondenty, zjistíme, že Kovářová podobně jako při terénních sběrech spolupracovala s některými dlouhodobě. Navíc mnozí, ne-li, všichni jí byli

i při těchto sběrech nápomocni. Postupně si tak vytvořila síť respondentů, na něž se pak při své práci často obracela. S mnohými z nich ji tak pojily nejen vztahy profesní ale i přátelské. Nebylo výjimkou, že byla zvána např. na vesnické zabíjačky a zábavy. Nepřímým dokladem tohoto tvrzení je i množství vzkazů a pozdravů, které mnozí z respondentů na vyplněné dotazníky připisovali.

Většina oslovených respondentů byla v důchodovém věku. Jako své současné nebo minulé povolání uváděli obvykle zemědělec nebo člen JZD. Občas se v odpovědích vyskytla

i žena v domácnosti, objevily se však i úsměvnější odpovědi, jedna z respondentek např. jako své povolání napsala „doma v chalupě“. Nejstarším bylo přes devadesát let a nejmladším okolo třiceti.

Po navrácení dotazníků pak Kovářová prováděla následný výzkum, prostřednictvím něhož se snažila odpovědi respondentů rozšířit. Po dokončení dotazníkových akcí Kovářová zpracovávala získané údaje a na jejich základě pak sepisovala studie do Sborníků vlastivědných prací z Podblanicka. Jejím odborným textům v těchto sbornících bude věnována samostatná kapitola.

6.4.1 Dotazník o koutním a svatebním pečivu

Nyní už věnujme pozornost konkrétním dotazníkovým akcím. Jako první sestavila v roce 1965 Kovářová dotazník týkající se svatebního a koutního pečiva na Podblanicku. (viz přílohy- dotazník č. 1) Navrátilo se jí 71 kusů. Úspěšnost tak byla zhruba dvacetiprocentní. Dotazník obsahoval 39 otázek. Na konci každého i v letech následujících byl ještě připojen apel, aby ho respondenti neodkládali a věnovali mu patřičnou pozornost: *Neznáte-li na některou otázku odpověď, proškrtněte příslušný odstavec. Nemůžete-li vůbec*

odpovědět na otázky tohoto dotazníku, pak jej předejte laskavě tomu, o kom jste přesvědčeni, že je schopen nám odpovědět.

Avšak i přesto se jí mnohé vrátily vyplněné pouze zčásti, někdy byl do muzea zaslán dotazník zcela prázdný spolu s přiloženým omluvným dopisem, že na otázky opravdu nedokáže dotýčný ani nikdo z jeho okolí odpovědět. Ale nezřídka se objevují i dopisy, v nichž respondenti popisují všechno do nejmenších detailů s odvoláním na to, že se jim odpovědi do dotazníku jednoduše nevešly. Někteří z aktivnějších připojili k popisu jednotlivých druhů pečiva zvláště k otázkám vztahujícím se k jejich tvaru a formě ještě malé náčrtky.

Zpracování a následný výzkum Kovářové sice zabraly mnoho času, nicméně na základě zjištěných údajů sepsala později studii, publikovanou ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka č. 10, který vyšel roku 1969.⁵⁰

6.4.2 Dotazník o svátečním a tradičním pečivu celého roku

Na tento výzkum pak v tomtéž roce navázala dotazníkem o svátečním a tradičním pečivu celého roku. (viz přílohy- dotazník č. 2) V tomto případě se již návratnost pohybovala kolem 50 procent, zpět do muzea přišlo 39 dotazníků. Je zde patrné, že se Kovářová tentokrát obrátila na menší počet respondentů, kteří ale dotazníky vyplnili téměř beze zbytku. Obsahovaly 43 otázek. Ještě častěji než v prvním případě se respondenti rozepsali natolik, že raději celý dotazník přepsali na zvláštní papír, kam se jim patřičné odpovědi snáze vešly.

Dotazník byl sice odeslán o několik měsíců později než ten předchozí, avšak respondentům, zdá se, byla jeho tematika bližší. Jistou roli jistě sehrála i skutečnost, že v tomto případě samotný terénní výzkum předcházela dotazníková akce, zpracování materiálu bylo asi pro Kovářovou jednodušší, protože studie vycházející z informací získaných z druhého dotazníku vyšla již v roce 1967.⁵¹

⁵⁰ KOVÁŘOVÁ, Marie, Svatební a koutní koláče na Podblanicu, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 10*, 1969, s. 198

⁵¹ KOVÁŘOVÁ, Marie, Obřadní a tradiční figurální pečivo z Podblanicka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 8*, 1967, s. 118

6.4.3 Dotazník o tkalcích na benešovském okrese a o smluvcích a svatebních družičkách

Ve zprávě o činnosti národopisného pracoviště za rok 1966 napsala Kovářová, že byl rozeslán dotazník o tkalcích na benešovském okrese a o smluvcích a svatebních družičkách.⁵² Návratnost tohoto dotazníku byla o něco vyšší, tentokrát se pohybovala kolem 60 procent.

Tento dotazník se však v podblanickém muzeu do dnešních dnů nezachoval. Podle publikovaných odborných textů Kovářové v dalších letech se nezdá, že by se stal přímým podkladem pro podobně rozsáhlou studii, jako tomu bylo u předešlých. Ale již v roce 1966 vyšla ve sborníku studie o smluvcích⁵³, Kovářová tu nezmiňuje, jestli informace získávala z dotazníkových akcí nebo pouze terénním výzkumem. Lze však předpokládat, že tento text vznikl minimálně v souvislosti se sestavením popisovaného dotazníku.

6.4.4 Dotazník o velikonočních zvycích a malování vajec

Rok 1968 rozeslala Kovářová dotazník s názvem Velikonoční zvyky a malování vajec. (viz dotazník č. 4) Zpět do muzea přišlo 70 kusů, což však znamenalo návratnost celých 90 procent. Tím se stal nejúspěšnější dotazníkovou akcí Marie Kovářové v rámci její muzejní činnosti.

Tento dotazník navíc odlišovala od ostatních řada důležitých faktorů. Jednak se většina z nich navrátila prakticky úplně zaplněná, často dokonce přeplněná. Ve velkém množství případů k němu byly připojeny dlouhé dopisy, a to v mnohem větší míře než u předchozích dotazníků, popisující do nejmenších detailů velikonoční zvyklosti v té či oné vsi benešovského okresu. Jiná byla i skladba respondentů, dotazník oproti předešlým vyplňovali v průměru mladší lidé, většinou narození okolo roku 1910. Nejmladšímu bylo pouhých 26 let.

Mnozí odpovídající připojili verše velikonočních koled a někteří i nákresy kraslic. Jeden z respondentů dokonce připsal i pracovní postup zdobení vajec a jedno zaslal na ukázkou.

⁵² KOVÁŘOVÁ, Marie, Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1966, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 8, 1967, s. 168

⁵³ KOVÁŘOVÁ, Marie, Z lidových zvyků Voticka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 7, 1966, s. 191

Tento dotazník byl pro Marii Kovářovou asi nejúspěšnější akcí tohoto druhu. Po následném doplňujícím výzkumu sepsala téměř dvacetistránkovou studii *Velikonoce na Podblanicku*, uveřejněnou v roce 1971.⁵⁴

6.4.5 Dotazník o Vánocích

O rok později Kovářová sestavila další dotazník, tentokrát byl zaměřen na vánoční svátky. (viz přílohy- dotazník č. 5) Ve zprávě o činnosti za tento rok Kovářová uvádí, že se obrátila na 300 informátorů, kteří se úkolu zhostili poměrně dobře, většina dotazníků se vrátila vesměs správně vyplněná.⁵⁵ Návratnost oproti dotazníku o Velikonocích však značně klesla. Dodnes se zachovalo pouze 131 dotazníku, z čehož lze usuzovat, i pokud budeme počítat, že se nemusely dochovat všechny, že návratnost byla zhruba okolo 50 procent.

Pro tento dotazník Kovářová vytvořila 66 otázek. I když do muzea nebylo zpět zasláno tolik vyplněných dotazníků, kolik by si Kovářová jistě přála, přesto mohla být s odpověďmi respondentů spokojená, byly vcelku vyčerpávající.

Hned v následujícím roce uveřejnila studii, jejímž podkladem se stal právě dotazník z roku 1969. Text pod názvem *Vánoce na Podblanicku* byl otisknut ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka č. 11, který vyšel roku 1970.

6.4.6 Dotazník o zvycích před narozením dítěte, po narození a v šestinedělí

Poslední dotazník, který Kovářová rozeslala v době svého působení v okresním muzeu, se snažil vypátrat fragmenty zvyklostí vážící se k narození dítěte a k šestinedělí. K respondentům se dotazník dostal v prosinci roku 1970. (viz přílohy- dotazník č. 6)

Rozsahem byl nejdelším, jaký Kovářová vytvořila, obsahoval 109 otázek. Avšak pouze 30 informátorů vrátilo vyplněný dotazník zpět do muzea, ač jich bylo obesláno celých 200, Kovářová sama tvrdila, že šlo o prověřené respondenty. Vyplnění dotazníku se vcelku logicky ujaly především ženy, ale našlo se mezi nimi i několik mužů. Tematika tohoto dotazníku vcelku intimní, to byl důvod jeho malé úspěšnosti. Navíc mnohé respondenty mohl odradit i velký počet otázek. Ve studii, v níž se Kovářová zabývala tímto tématem, poznamenala, že *poprvé také zjistila, že některé odpovědi byly doslovně opsány z krajové*

⁵⁴ KOVÁŘOVÁ, Marie, *Velikonoce na Podblanicku*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 12, 1971 s. 153

⁵⁵ KOVÁŘOVÁ, Marie, *Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1969*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 10, 1970, s. 318

odborné literatury, což se ještě nikdy nestalo⁵⁶. Většina respondentek byla opět staršího věku a v době, kdy se k nim tento dotazník dostal, již v důchodu.

Na základě údajů zjištěných pomocí popisovaného dotazníku Kovářová sepsala odbornou studii, kterou si zájemci mohli přečíst ve Sborníku vlastivědných prací č. 12, vydaném v roce 1972.

6.5 Odborná publikační činnost v 60. a v počátku 70. let

6.5.1 Postoj k lidové kultuře středních Čech

Marie Kovářová zpočátku zastávala dobový názor, že ve středních Čechách už nenajdeme nic, co by stálo za pozornost etnografického bádání. Avšak již v roce 1963 provedla *pokusný sběr hmotných dokladů, kde samo množství nalezeného materiálu by popíralo názor, že by se jednalo o věci jen náhodně uchované pouhým zapomenutím jejich existence*.⁵⁷ Z citovaného úryvku však již nevyplývá, že by byla touto skutečností zaskočená. To nám napovídá, že její postoj k zachovalosti lidové kultury středních Čech se proměnil již dříve, nejspíše v době, kdy se stala dobrovolnou muzejní pracovnící, tedy ve 40. letech.

Dále navíc uvádí, že doklady zvykosloví jsou ještě četnější a že spousta z nich je ještě živá. Avšak k tomuto zjištění dodává, že *je těžké určit příčinu tohoto nepochopitelného jevu. Není to z nepokrokovosti, není to ani z nedostatku zábavy bližší mentalitě člověka dvacátého století.(...) Připusťme kus podvědomí, kde se ke slovu hlásí pocit jistoty, že pravda s poezií stály při narození člověka v selské světnici rovnou u kolébky*.⁵⁸ Tato tvrzení nám snad ilustrují situaci, v níž se Kovářová ocitala. Na jedné straně byla v dobovém kontextu možná vědomě možná nevědomě tlačena k vymezení se vůči pověrečnému chování v negativním slova smyslu. Nezřídka se také o některých pověrečných chováních vyjádřila značně pejorativně. O pověrách a magických úkonech okolo narození dítěte a šestinedělí napsala, že *většina zvyků se z života už vytratila, nepřežila do dnešní doby, protože byla založena na nesmyslné bláhovosti a ve většině případů byla i bez jakékoli poezie*.

⁵⁶ KOVÁŘOVÁ, Marie, Z lidových zvyků Podblanicka (narození dítěte- šestinedělí-křest a úvod), in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 12*, 1972, s. 192

⁵⁷ KOVÁŘOVÁ, Marie, Z lidových zvyků Voticka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 7*, 1966, s. 191

⁵⁸ tamtéž

Avšak na druhé straně se v jejích textech objevuje ne příliš skrytě jistý obdiv k lidové kultuře jako celku i k jejím jednotlivostem. *Poezie lidových svatebních zvyků, písní a říkání tvořená po staletí je i pro nás zdrojem krásy slova a umění venkovského lidu.*⁵⁹ Kovářová tak balancovala mezi hlubokým zaujetím k životu a počínání našich předků, který hraničil s romantickým postojem k lidové kultuře, a mezi odmítáním všeho, co se přičí racionalitě.

Všechny tyto názory se pak objevují v jejích textech, ať už ve člancích nebo v odborných studiích. Nyní věnujme pozornost jejím studiím ve Sbornících vlastivědných prací z Podblanicka.

6.5.2 Etnografické studie

Marie Kovářová během svého působení v okresním muzeu napsala 6 odborných studií. Materiál, jak jsme již uvedli, získávala jednak z dotazníkových akcí, jednak při terénních výzkumech. Tyto informace samozřejmě doplňovala četbou literatury a to nejen regionální, ale četla i nové publikace, tak říkajíc celostátního charakteru. Z regionální literatury je třeba zmínit např. práce Čenka Habarta, vycházející ve 20. letech, pod názvem *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*. Čeněk Habart tyto publikace pojal vcelku široce, vlastivědně. Zabýval se tak nejen historií a národopisem ale i přírodou a společností. Kovářová přirozeně čerpala nejvíce z historických a národopisných svazků.

6.5.2.1 Z lidových zvyků Podblanicka

Tato studie vyšla ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka č. 7 z roku 1966. V textu můžeme hledat paralelu k informacím získaným z dotazníku o tkalcích na benešovském okrese a o smluvcích a svatebních družičkách z téhož roku, jemuž jsme se věnovali výše. Kovářová na začátek zařadila krátkou úvahu nad stavem lidové kultury ve středních Čechách a nad stavem bádání o ní, z níž jsme citovali v jedné z předcházejících kapitol.

Kovářová v této práci popisuje postavu družby od doby, kde se jím většinou mladý muž stal, přes celé předsvatební a svatební procesy, v nichž sehrával ústřední roli. Zmiňuje se i o jiných variantách označení tohoto správce svatby. Velkou pozornost

⁵⁹ tamtéž, s. 218

Kovářová věnovala také nejružnějším svatebním říkáním a jejich obměnám, vlivem jejich šíření od jednoho družby k druhému. Mnohá říkání v textu doslova cituje s dovoláním na konkrétní družby, s nimiž se v terénu setkala nebo setkávala pravidelně. Největší prostor v celém textu zahrnuje popis samotné svatby krok po kroku včetně replik, které pronášel nejen družba ale

i družička a samozřejmě i ženich s nevěstou. Celá studie je doplněna o fotografie družbů a zpěvaček, které Kovářová na venkově poznala, dále text doprovází i několik fotografií svatebních párů a svatebčanů. Tato stať byla opatřena poznámkovým aparátem, umístěným na konci.

6.5.2.2 Obřadní a tradiční figurální pečivo z Podblanicka

Ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka č. 8, který vyšel v roce 1967, byla otisknuta další etnografická studie Marie Kovářové. Podkladem pro tento text byl dotazník

o svátečním a tradičním pečivu celého roku, sestavený v roce 1965. V studii tak uvádí, že text je výsledkem výzkumu z let 1965 až 1966. *Snažila jsem se údaje odkrýt vyptáváním u pamětníků a pak údaje znovu ověřit dotazníkovou akcí.*⁶⁰

Kovářová v textu popisuje obtíže, s nimiž se při výzkumu setkala. Zjistila totiž, že se tradiční pečivo spojené např. s mikulášskou nadílkou na Podblanicku téměř nevyskytuje. Zaniklo velice rychle vlivem bourání pecí, proto Kovářová našla jen několik málo pamětníků, kteří byli schopni ji popsat pracovní postup a výsledný tvar pečiva. Velký prostor proto ve studii věnovala právě nákresům a obrázkům figurek především z chlebového těsta. Mnohdy se jí podařilo i přesvědčit informátora, aby jí chlebového panáka upekl nebo alespoň popsal způsob pečení natolik podrobně, aby figurky mohl připravit jakýkoli pekař. Proto je text doslova protkán i fotografiemi tohoto figurálního pečiva. Ke každé z nich je připojen podrobný popis, odkud pochází, z jakého je těsta, čím je ozdoben a popřípadě, kdo a kdy ho upekl. I tento text zahrnoval ve svém závěru poznámkový aparát.

6.5.2.3 Svatební a koutní koláče z Podblanicka

⁶⁰ KOVÁŘOVÁ, Marie, Obřadní a tradiční figurální pečivo z Podblanicka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 8, 1967, s. 118

Další studie, která byla ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka zveřejněna, nesla název *Svatební a koutní koláče z Podblanicka*. Vydaná byla v roce 1969.⁶¹ Jak jsme se již zmínili výše, vycházela z první dotazníkové akce, kterou Kovářová uskutečnila jako profesionální národopisná pracovnice okresního muzea v roce 1965.

Na začátku textu Kovářová shrnula obecně podobu svatebních a koutních koláčů. Poté se Kovářová zaměřila na jejich podobu na Podblanicku, popsala podobu a způsob pečení několika nejčastějších tvarů těchto koláčů. K popisům byly připojeny i fotografie koláčů, které jí pomohly připravit místní pekaři. Krátce se Kovářová věnovala i názvosloví tohoto tradičního pečiva na Podblanicku. V další části textu se čtenář mohl seznámit se způsobem předávání svatebních koláčů. *Svatební koláč předával většinou řečník (družba, smlouvčí), méně matka, či ženy- kuchařky, neb „starosvatbí“.*⁶² Kovářová text opět proložila ukázkami proslovů družby při předávání koláče a při jeho krájení. A v závěru této části studie

o svatebních koláčích se zmínila o současném stavu uchovávání svatebních zvyků obecně. *Pečení výtvarně bohatých svatebních koláčů zaniklo v našem kraji někdy po první světové válce, v odlehlejších místech přežilo však ještě i druhou světovou válku a dočkalo se časů nedávno minulých- protože některé svatební zvyky, i když pořídka, přece jen ještě i dnes žijí.*⁶³

Na mnohem menší části této statě popsala Kovářová koláče koutní. Nejprve věnovala pozornost okolnostem pečení a osobám, jež se na tomto aktu podílely. Poté už následoval stručný popis situace při nesení koláče do domu šestinedělky a krátké konstatování, že tento zvyk zanikl na Podblanicku převážně v době první světové války.

Na závěr autorka připojuje konstatování, že *v posledních dobách trvání zvyku pečení svatebních a koutních věnců se zabývali jejich pečením na objednávku i pekaři.*⁶⁴ Stejně jako v předchozích případech můžeme i zde na konci studie nalézt poznámky k textu.

6.5.2.4 Vánoce na Podblanicku

V úvodu Kovářová uvádí, že studie s názvem *Vánoce na Podblanicku* vychází z odpovědí na dotazníky z roku 1969 týkající se tohoto tématu. V tomto textu Kovářová

⁶¹ KOVÁŘOVÁ, Marie, Svatební a koutní koláče na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 10*, 1969, s. 198

⁶² tamtéž, s. 206

⁶³ tamtéž, s. 207

⁶⁴ tamtéž, s. 208

poněkud více popustila uzdu fantazii a její literární nadání tak vklouzlo jednodušeji do jejích vět. Proto se do úvodu promítly více, než tomu bylo v jiných studiích, její vlastní pocity, které v Kovářové asi téma vyvolalo. Celým textem prostupovala jakási nostalgie pramenící z romantizujících představ o životě našich předků, jimiž se Kovářová příliš netajila.

Přes krátkou zmínku o adventu se autorka rovnou přenesla ke Štědrému dni a k němu se vážícím zvyklostem. Velký prostor samozřejmě věnovala pokrmům, vyjmenovává tu jídla, která byla, jak lidé postupně přestávali držet celodenní půst, na stole již v poledne. Dále Kovářová popisuje společenské zvyklosti a magické úkony tohoto i dalších dní. Zmiňuje se i o vánočním stromečku jako o fenoménu 20. století. To dokreslují připojené fotografie vánočních stromů z různých obcí regionu. Podobně tomu bylo i s dárky, o nichž Kovářová poznamenává, že v některých místech okresu jsou doloženy až po 1. světové válce. Prostor autorka neupřela ani betlémům, čtenář se mohl seznámit i s vyobrazeními některých lidových dřevořezb, jaké se Kovářové podařilo v terénu zachytit. Pozornost si zasloužily také vánoční koledy, autorka se však především zaměřila na ty, které se zpívaly na Štěpána. Téměř v závěru se objevuje zmínka o postavení čeládky v tomto období, kdy většině končila služba.

Kovářové se podařilo dále zaznamenat i specifické zvyky na poslední den v roce, avšak pouze jen v několika málo oblastech regionu.⁶⁵ Dále popsala i obchůzky spojené s Třemi králi, v jejichž předvečer v některých oblastech chodily tzv. „klofací“ báby nebo Kobyly.⁶⁶ Celou studii Kovářová zakončila stručnou poznámkou o Hromnicích.

6.5.2.5 Velikonoce na Podblanicku

Roku 1971 uveřejnila Kovářová další studii⁶⁷, již předcházela dotazníková akce. Tentokrát se zaměřila na období velikonočních svátků. *Velikonoční zvyky jsem si zaznamenávala dlouho před vypracováním s rozesláním dotazníku a po skončení dotazníkové akce, která nevyzněla docela uspokojivě, pokračovala jsem v osobním výzkumu a zjišťování při každé třeba i náhodné příležitosti.*⁶⁸

⁶⁵ Kovářová uvádí, že v Sedmpánech jí vyprávěli, že na Silvestra chodívaly po vesnicích „Báby“ přestrojené do starých šatů, celé zahalené. Na břicho měly přivázané hachle. Přimáčkly se na koho mohly, A ještě pobraly na co přišly, i v troubě pekáče prohledaly. in: KOVÁŘOVÁ, Marie, Vánoce na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 11*, 1970, s. 293

⁶⁶ tamtéž, s. 294

⁶⁷ KOVÁŘOVÁ, Marie, Velikonoce na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 12*, 1971 s. 153

⁶⁸ tamtéž, s. 153

Kovářová se nejprve zaměřuje na vymezení období předcházející velikonočním svátkům. Větší pozornost ale věnovala až Květné neděli a nejen úkonům, nejen magickým, které se v regionu prováděly. Následoval podrobný popis Zeleného čtvrtku, jehož události a k němu se vážící zvyky představila na příkladu Divišova. Nechyběly zde ani obrázky řehtaček a ukázky říkanek, které kluci při této příležitosti přednášeli. Dokonce Kovářová zaznamenala, že v některých vsích na Benešovsku se tento zvyk ještě v době jejího výzkumu v roce 1968 zachovával. Dále popsala i činnosti v hospodářství a magické praktiky v průběhu celých svátků. Kovářová do textu zařadila i několik modliteb vážících se k obřadnímu umívání na Velký pátek.

Nemalou pozornost si zasloužily i pokrmy. Velký prostor tak zahrnovaly popisy pečení tradičního pečiva, beránků a mazanců, ale i jidášů. K tomu Kovářová pro ilustraci připojila několik vyobrazení. Velká část studie je pak věnována vajíčkům, jejich zdobení, barvení i předávání, nevynechala ani nezbytné magické úkony, jež se s nimi prováděly. Dokonce Kovářová do studie vypsala pracovní postup zdobení vajec včelím voskem. K tomu připojila i krátké veršovánky, jaké se vyškrabávaly nebo vypisovaly na vajíčka. Podstatná část studie patřila také pomlázkám a pomlázkovým koledám, jejichž ukázky z nejrůznějších vsí regionu byly do textu také zařazeny. Ke konci statě Kovářová poznamenává, že většina lidových velikonočních zvyků se již nezachovává, ale s barvením vajec je tomu jinak. *Ani skutečné malování vajec v našem kraji nevymizelo, žijí ještě udržovatelé tohoto drobného lidového umění a pokouší se o ně, někdy ovšem s malým zdarem, i naše mládež.*⁶⁹

6.5.2.6 Z lidových zvyků Podblanicka

Poslední studie sepsaná Marií Kovářovou a otisknutá ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka č. 12 v roce 1972 byla věnována zvykům okolo narození dítěte, šestinedělí, křestu a úvodu. Hned v úvodu popisuje Kovářová těžkosti, s nimiž se při výzkumu setkávala. *Ženy zvláště staré, stávaly se nemluvnými, mladé ostýchavé nebyly, zase však mnoho nevěděly. Na muže jsem se v tomto případě neobracela; proto jsem byla velmi překvapena, když sám od sebe začal mi vyprávět stařec, ležící na smrtelné posteli. Třebaže velmi sláb, přece pozoroval manželčiny rozpaky.*⁷⁰

⁶⁹ tamtéž, s. 177

⁷⁰ KOVÁŘOVÁ, Marie, Z lidových zvyků Podblanicka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 13, 1972, s. 192

Kovářové se již nepodařilo nalézt mnoho ze zvyklostí okolo narození dítěte živé. Tvrdí, že začaly mizet v době, kdy ženy přestaly rodit doma. Kovářová popisuje průběh těhotenství, včetně doporučení a pověr vážících se k tomuto období. Zmiňuje i úkony, které měly vést k ovlivnění pohlaví dítěte. Dále se zabývala popisem samotného porodu. Velkou pozornost věnovala roli porodních bab i v době po porodu. Další důležitou kapitolou byl křest novorozence a úloha kmotrů. Na nemalém prostoru Kovářová také podrobně popsala mnohé magické úkony před i po narození dítěte. Dlouho se také tradovala řada pověr spojených s předpovídáním budoucího života dítěte. Kovářová zaznamenala některé i přímo z Benešovska. *Narodilo-li se dítě v „košilce“, mělo být neobyčejně nadané. (...) Stažená „košilka“ vložená dítěti na 9 dnů pod levou paži, měla sílu učinit je po celý život šťastné i nezranitelné.*⁷¹ Kovářová v této studii také ocitovala řadu vinšů, jimiž vítali na svět dítě příbuzní a sousedé. V neposlední řadě se Kovářová zmínila i o nelehkém postavení šestinedělky. Celý text doprovázely vyobrazení koutních hrnců, křtících čepečků či krabiček na kmotrovské dary.

Vesměs však nepsala o nějakých významných specifikách regionu, ale o vcelku běžných skutečnostech zaznamenaných v mnoha jiných oblastech.

6. 5.3 Zhodnocení její publikační činnosti

Sborníky vlastivědných prací z Podblanicka jsou dnes recenzovanými odbornými periodiky. Texty, které se zde otisknou tak musí splňovat kritéria odborného textu. Marie Kovářová měla nesporně literární nadání, svůj styl psaní však musela uzpůsobit potřebám Sborníků. Psala „lehkým perem“, nebylo pro ni problém vytvořit několikastránkový text, spíše naopak. Podle vzpomínek jednoho člena redakční rady bylo občas obtížné ji přesvědčit, že by studii měla zkrátit nebo oklestit od stylistických obrátů hodících se spíše do beletristických textů. Její statě ve Sbornících se vyznačovaly alespoň zpočátku velkou měrou subjektivity, mnohdy způsobenou tím, že se z respondentů, kteří ji poskytli informace, se stali její dobří známí.

U žádné studie však nechybí poznámkový aparát, ač v některých případech převládají vysvětlivky nad odkazy na literaturu. Pokud se Kovářová na literaturu odvolává,

⁷¹ tamtéž, s. 204

pak jde hlavně o regionální publikace, např. zmiňované *Sedlčansko*, *Sedlecko*, *Voticko* od Čenka Habarta nebo nejrůznější studie ze Sborníků vlastivědných prací z Podblanicka.⁷²

Lze předpokládat, že se zajímala o aktuální dění na poli etnografie, s velkou pravděpodobností četla i odborná periodika. S jistotou však můžeme mluvit pouze o Národopisných aktualitách, některá čísla jsou totiž uložena v jejím osobním fondu, navíc zde byly uveřejněny recenze na její studie.

6.6. Přednášková činnost

Marie Kovářová prezentovala muzeum i na nejrůznějších přednáškách. Roku 1966 např. pronesla příspěvek *O národopise na Podblanicku* v Českém Šternberku na kurzu kronikářů. Stejnou přednášku měla příležitost prezentovat také v Českém Šternberku v květnu roku 1967 pro Osvětovou besedu. O několik měsíců později vedla přednášku *O lidových zvycích na Podblanicku*, akce se uskutečnila v Benešově v rámci cyklu *Poznej svůj kraj*. Roku 1969 zahajovala proslovem výstavu 120 let ochotnického divadla v Benešově. 16. 10. 1970 se uskutečnil v Benešově *Večer lidových písní, tanců a zvyků*, na jehož organizaci se Kovářová podílela. Vystoupil zde folklorní soubor Zory Soukupové z Českých Budějovic. Tentýž pořad se pak opakoval o rok později ve Vlašimi, i zde Kovářová pronesla úvodní slovo. V roce 1971 navíc připravovala pásmo koledních lidových zvyků od Mikuláše do Tří králů, pro večer v Louňovicích, který se měl uskutečnit v lednu následujícího roku. (viz přílohy- foto č. 6) Toto je však jen část všech jejích přednáškových a osvětových aktivit, které za svůj život uskutečnila.

6.7 Výstavní činnost

Zpřístupnění národopisných sbírek okresního muzea veřejnosti bylo plánováno až v druhé fázi po vzniku muzea. Navíc vzhledem k situaci, v níž se Kovářová ocitla záhy po nastoupení do muzea, když bylo třeba zastupovat nemocného ředitele, nebylo ani reálné tuto druhou fázi urychlit. S novým vedením však přišly nové úkoly, především bylo nutné provést inventarizaci sbírkových fondů. Jak sama Kovářová uvedla, *pracovní příkaz zněl uvolnit dosavadní depozitáře, aby se mohly upravit a pro příští sezónu uspořádat v nich*

⁷² DOBIÁŠ, J., Zvyky a obyčje lidu v Třemošnice, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 5, 1964, s. 158

*národopisný materiál tak, aby mohl být zpřístupněn veřejnosti.*⁷³ V tomtéž roce se Kovářová podílela na přípravě výstavy s názvem *Ukázky lidového umění národů sovětského svazu k výročí VŘSR.*

V roce 1968 pak byla vybudována výstava národopisného materiálu z Benešovska, Voticka, Sedlecka a Vlašimska.

Avšak dlouhodobým plánem bylo vybudování stálé expozice regionální etnografie. Množství národopisného materiálu ale převyšovalo prostorové možnosti, dosud bylo uloženo ve čtyřech místnostech a dvou přilehlých chodbách. Ty však byly v roce 1968 zrušeny

a uzpůsobeny tak, aby bylo možné je zpřístupnit veřejnosti. Nevešlo se sem ovšem všechno, Kovářová k tomu sama poznamenala, že *ostatní věci byly uloženy částečně v bývalé sakristii, v chodbě, v domku ve dvoře a v zahradních domcích.*⁷⁴ V tomto roce byla navíc Kovářová přes čtyři měsíce nemocná.

Za rok 1971 se uskutečnilo hned několik výstav, na jejichž realizaci se Kovářová podílela. 16. - 20. října proběhla výstava *Lidové výšivky z Podblanicka a jižních Čech.* Její úkol spočíval nejen v uspořádání výstavního materiálu, ale bylo nutné i upravit a vyčistit všechny exponáty, sama poznamenala, že tak činila v mimopracovní době.

6.8 Ostatní etnografická činnost

Marie Kovářová udržovala kontakty i s jinými muzejními institucemi převážně ze středních Čech a jižních Čech. Je zachována pravidelná korespondence se Středočeským muzeem v Roztokách u Prahy, Oblastním muzeem v Písku, Oblastním muzeem v Poděbradech a mnohými dalšími.

Účastnila se také řady akcí pořádaných Kabinetem muzejní a vlastivědné práce. V roce 1969 strávila např. dva dny na národopisném semináři svolaném právě touto institucí do Poděbrad. Minimálně od roku 1966 navázala styky s Československou akademií věd, konkrétně s Jarmilou Šťastnou, s níž se zakrátko spřátelila. Šťastná pak napsala několik

⁷³ KOVÁŘOVÁ, Marie, Zpráva o činnosti národopisného pracoviště Okresního muzea Podblanicka za rok 1967, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 9, 1968, s. 237

⁷⁴ KOVÁŘOVÁ, Marie, Zpráva o činnosti národopisného pracoviště Okresního muzea Podblanicka za rok 1968, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 11, 1970, s. 317

recenzí na studie Marie Kovářové do Národopisných aktualit.⁷⁵ V tomto časopise byly uveřejněny také recenze Josefa Vařeky a Aleny Plessingerové na její studie.⁷⁶

V roce 1967 byla Marii Kovářové nabídnuta kandidatura na členství v Národopisné společnosti československé při ČSAV. Jak sama napsala v odpovědi na tuto nabídku, byla to pro ni velká pocta. S NSČ pak spolupracovala na řadě dotazníkových akcí. Již v roce 1968 byla požádána o návrh na dopisovatele NSČ z benešovského okresu. Roku 1971 se měla v Benešově konat instruktáž dopisovatelů NSČ ze Středočeského kraje. V té souvislosti byla Kovářová vyzvána, aby zajistila odpovídající prostory. Avšak pro četné námitky byla instruktáž nakonec uskutečněna v Praze. Podílela se na přípravě Etnografického atlasu v počátku 70. let, pro něj mapovala výskyt obřadního pečiva v oblasti benešovského okresu. V prosinci 1980 se konala pod záštitou NSČ přednáška o Lidovém pečivu, kde svůj příspěvek přednesla i Marie Kovářová. Byla to zároveň jedna z posledních větších akcí, které se účastnila.

Kovářová odešla z muzea na odpočinek k 1. 4. 1972. (viz přílohy- foto č. 7) Let strávených v muzeu nebylo sice mnoho, ale přesto znamenaly vrchol její etnografické činnosti. Po Janu Hertlovi se ředitelkou stala Ema Charvátová, s níž si Kovářová příliš nerozuměla. Antipatie však byly oboustranné. Podle vyprávění pamětníků to byly dvě velké dámy, obě však tu druhou nevnímaly zrovna v nejlepším.

Okresnímu muzeu bylo místo etnografa po odchodu Kovářové odejmuto a případné menší sběry či výzkum prováděli ostatní pracovníci muzea. Samotná existence muzea byla v této době ohrožena. *Již v roce 1972 byl zámek předán zpět do správy Střediska státní památkové péče a ochrana přírody a zároveň bylo rozhodnuto, že do 31. 3. 1973 musí být zámek vyklizen.*⁷⁷ Termín nebyl dodržen, až roku 1974 se muzeum přestěhovalo do vodní tvrze v Popovicích, přes další snahy o zlepšení podmínek pro muzejní práci, se muzeum začalo vzpamatovávat až v roce 1978 po nástupu nového ředitele Karla Bárty.

⁷⁵ ŠTASTNÁ, Jarmila, Marie Kovářová, Obřadní a tradiční figurální pečivo z Podblanicka, *Národopisné aktuality* 1, 1969, s. 72. Ibid., Svatební a koutní koláče z Podblanicka, *Národopisné aktuality* 2, 1970, s. 143.

⁷⁶ VAŘEKA, Josef – PLESSINGEROVÁ, Alena, Dva národopisné příspěvky ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka 11, *Národopisné aktuality* 4, 1971, s. 289; PLESSINGEROVÁ, Alena, Marie Kovářová, Velikonoce na Podblanicku, *Národopisné aktuality* 2, 1972, s. 147; Ibid. Lidové obyčeje při narození dítěte ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka, 13/1972, *Národopisné aktuality* 2, 1973, s. 150.

⁷⁷ PROCHÁZKOVÁ, Eva- VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 37, 1997, s. 46

7. Rodinné události

Kovářová zůstávala pod neustálým lékařským dohledem prakticky po celý život. Její zdravotní stav měl kolísavou tendenci, nabylo proto neobvyklé, že čas od času trávila několik týdnů v nemocnici. Četné terénní výzkumy jí sice, jak sama říkala, přinášely potěšení, ale jejímu zdraví příliš neprospívaly, stejně jako chladné a vlhké prostory zámku Jemniště. V roce 1968 navíc zemřel její manžel František Kovář. Stárnoucí teta Berta se už také netěšila zrovna pevnému zdraví. Tyto a řada dalších událostí její zdravotní stav akorát zhoršovaly. Odchod do penze tak sice nebyl podle jejích představ, avšak pro její zdraví byl určitě prospěšný. (viz přílohy- foto č. 8)

8. Závěr

Tato bakalářská práce se snažila zhodnotit především publikační činnost Marie Kovářové a to jak ranou publicistickou a beletristickou, tak pozdější odbornou, zasadit její osobnost do kontextu regionálních dějin muzejnictví na Podblanicku a popsat její činnost v muzeu.

Cílem bylo i zjistit, zda její role přesáhla hranice této oblasti a zda je o ní možné mluvit jako o etnografce. Kovářová byla bezesporu odbornou pracovnící, postrádající sice formální vzdělání, to také sama chápala jako největší handicap. Vzhledem k tomu, že nebyla školená v teoretických znalostech, které se sice snažila získat z odborné literatury, zaměřila se při své muzejní činnosti především na terénní výzkum. Jehož metodiku se pak učila přímo v terénu a na základě těchto zkušeností pak nadále postupovala.

Na popsané skutečnosti bylo třeba nahlížet i z hlediska rodinných událostí, které jí během života potkaly a přirozeně pak ovlivňovaly její další počínání.

9. Bibliografie Marie Kovářové

9.1 Články v časopisech a novinách

Vzpomínáme milovaného spisovatele, *Hvězda* č. 44/ 528/ 1935.

Martinská pouť, nedatováno asi 1935.

Mistr Jindřich Jindřich, *List paní a dívek českých*, 13. 3. 1936/ č. 594.

Jenčin neblahý sen, *List paní a dívek českých*, příloha List našich dětí, 17. 4. 1936/ č. 599.

O Čikince (Malé Máše Hronové), *List paní a dívek českých*, příloha List našich dětí, 25. 4. 1936/ č. 600.

Cestičko má milá..., *List paní a dívek českých*, 29. 8. 1936/ č. 618.

Když oheň dohořel..., *Blaník*, 20. 10. 1936.

Dnes je sv. Mikuláše, *List paní a dívek českých*, (1936).

Nástraha sv. Mikuláše, *List paní a dívek českých*, 5. 12. 1936/ č. 632.

Kdo dá víc? *Blaník*, prosinec 1936.

Jindřichové a naše město, *Blaník*, 12. 12. 1936/50/XVII.

Dítě bez dohledu, nedatováno.

Vzpomínka, *Posel od Čerchova*, 30.5.1936/22/LXV.

Domažlicko, město s bohatou minulostí, *Posel od Čerchova*, 3.7.1937/27/LXVI

Až prapor zavlaže, *Blaník*, 15. 5. 1937/21/XVIII.

O národní gardě nestraně, *Blaník*, 22. 5. 1937/21/XVIII.

Pašeráci, pašerí, *Hvězda*, č. 41/ 681/ 1938.

Za paní Emílií Hnátkovou, rozenou Jindřichovou, *Blaník*, 18. 6. 1938/25/XIX.

Jsme s Vámi, Chodové, naši milí..., neuvedeno periodikum, 1938

Chodsku!, (cenzurováno), *Večer*, 24.11.1938/ č. 333.

Jindřich Jindřich a jeho Chodsko, *Náš kraj*, 12. 5. 1944.

Benešov měl slavný dům, *Náš kraj*, 26. 5. 1944/21.

Práci čest! *Pravda*, 1945/ č. 3.

Představa a skutečnost, *Pravda*, 1945/č. 4.

Povinnost a čest, neuvedeno periodikum, přesně nedatováno, asi 1945 nebo 1946.

O starodávném kroji (na Benešovsku), *Benešovský kraj* 1, č. 10 (1. 9.), 1945, s. 2.

Na Benešovsku za starodávna, Ročenka Městské museum v Benešově, s. 34–40. Zvl. ot. A. Burian, Benešov, 1948.

Tribunové kostely a rotundy (Benešovsko), *Jiskra* 6, č. 11 (11. 3.), 1965, s. 5.

Lidové umění Podblanicka, *Jiskra* 6, č. 48 (18. 11.), 1965, s. 3.

Národopis našeho kraje (v Muzeu Podblanicka na Jemništi), *Jiskra* 7, č. 1 (5. 1.), 1966, s. 1.

Život z tónů utkaný, *Jiskra* 12, č. 43 (12. 11.), 1971, s. 5.

Jesenické oddatve, *Sedlčanský sborník*, 1971, s. 193.

Lid a jeho umění (Marie Kamarýtová, lidová básnířka), *Jiskra* 14, č. 19 (27. 4.), 1973, s. 3.

Lid a jeho umění (František Kupsa, lidový výtvarník), *Jiskra* 14, č. 21 (11. 5.), 1973, s. 3.

Lid a jeho umění (Emilie Hocková z Bedřichovic, lidová básnířka), *Jiskra* 14, č. 22 (18. 5.), 1973, s. 3.

Lid a jeho umění (Emilie Hocková z Bedřichovic, lidová básnířka), *Jiskra* 14, č. 25 (8. 6.), 1973, s. 3.

Lid a jeho umění (František Střihavka, lidový vypravěč), *Jiskra* 14, č. 24 (1. 6.), 1973, s. 3.

Naše pozdravy Gustě Fučíkové, *Jiskra* 14, č. 34 (24. 8.), 1973, s. 3.

Vzpomínka ze Mstětic, *Jiskra* 14, č. 40 (5. 10.), s. 2.

Lid a jeho umění (Lidový kroj na Podblanicku), *Jiskra* 14, č. 51 (21. 12.), 1973, s. 3.

Lid a jeho umění (Lidový kroj na Podblanicku), *Jiskra* 15, č. 1 (4. 1.), 1974, s. 3.

Oživené vzpomínky (na J. Suka), *Jiskra* 15, č. 4, (25. 1.), 1974, s. 3.

Zábavy našeho lidu (Masopust na Benešovsku), *Jiskra* 15, č. 6 (8. 2.), 1974, s. 3.

Ze života našeho lidu (Lidové stavby na Benešovsku), *Jiskra* 15, č. 7 (14. 2.), 1974, s. 5.

Podblanicko v díle Bedřicha Smetany, in: *Jiskra* 15, č. 12 (22. 3.), 1974, s. 5

Archeologické nálezy z Louňovic na výstavě v Národním muzeu, *Jiskra* 15, č. 16 (19. 4.), 1974, s. 5.

Louňovická středověká keramika, *Jiskra* 15, č. 30 (19. 7.), 1974, s. 3.

Jak se slavívaly dožínky (na Benešovsku), *Jiskra* 15, č. 36 (30. 8.), 1974, s. 35.

Vzpomínka na Bedřicha Smetanu v čechtickém klubu, *Jiskra* 15, č. 39–40 (4. 10.), 1974, s. 5.

Na rozloučenou (O. Pičman), *Jiskra* 16, č. 6 (7. 2.), 1975, s. 3.

„Koutová lucerna“, *Zpravodaj středočeské vlastivěd a kronikářství* 7, 1975, 1–2, s. 37.

Láska k českému lidu, *Jiskra* 26, č. 34 (30. 08.), 1985, s. 3.

Rytíř Jan Jeník z Bratřic, *Jiskra* 32, č. 34 (24. 08.), 1990, s. 3.

9.2 Sborníky vlastivědných prací z Podblanicka

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště Muzea Podblanicka za rok 1964, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 6*, 1965, s. 215-216.

Z lidových zvyků Voticka. (Družbové – řečníci – smluvčí - starosvaté - tlampači o svatbách dříve a dnes), in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 7*, 1966, s. 191 – 220.

Zpráva o činnosti Podblanického muzea na Jemništi za rok 1965, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 7*, 1966, s. 277

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště Muzea Podblanicka za rok 1965, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 7*, 1966, s. 279 - 280.

Obřadní a tradiční figurální pečivo z Podblanicka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 8*, 1967, s. 118

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1966, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 8*, 1967, s. 168

Votický soudce Josef Jakubička, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 9*, 1968, s. 225- 229

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1967, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 9*, 1968, s. 237-238

Svatební a koutní koláče na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 10*, 1969, s. 198

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1968, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 11*, 1970, s. 317- 318

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1969, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 11*, 1970, s. 318- 319

Vánoce na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka z 11*, 1970, s. 171

Velikonoce na Podblanicku, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 12*, 1971, s. 201

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1970, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 12*, 1971, s. 205- 206

Zpráva o činnosti národopisného pracoviště okresního muzea Podblanicka za rok 1971, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 13*, 1972, s. 225

Z lidových zvyků Podblanicka, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 13*, 1972, s. 192

9.3 Benešovský kulturní kalendář

- Obec Ondřejovice. (Z vypracování Františka Turka a Frant. Kováře). Benešovská „stolní společnost“ 1911-1922, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 8*, 1966, s. 4 – 6.
- Pověst o bledé smutné paní, (pověst z Benešovska), in: *Benešovský kulturní kalendář č. 9*, 1967, s. 4-5
- Proč kolem Sembrantce kvetou slzičky, (pověst), in: *Benešovský kulturní kalendář č. 10*, 1967, s. 3
- O vyzvánění zvonů, které nikdo neviděl, (pověst z Chotýšan), in: *Benešovský kulturní kalendář č. 12*, 1967, s. 10-11
- Okresní muzeum Podblanicka na Jemništi, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 9*, 1968, s. 11
- Císař pán u Macků v Jankovské Lhotě, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 3*, 1968, s. 6
- Tajemství popovické tvrze, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 4*, 1968, s. 11
- Jak cikáni zatopili ve stodole u Macků, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 6*, 1968, s. 3
- Naše pohádka, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 7*, 1968, s. 4
- Hříšnice, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 8*, 1968, s. 5
- Pověst o miličinské kalvárii, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 9*, 1968, s. 7
- Vzpomínka k nedožití osmdesátce Františka Kováře, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 11*, 1968, s. 2
- Pověsti z Nesvačil a okolí, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 11*, 1968, s. 4
- Pověsti z Nesvačil a okolí, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 12*, 1968, s. 4
- O snu, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 2*, 1969, s. 1
- Čertův kámen, *Benešovský kulturní kalendář č. 3*, 1969, s. 1
- Jak se čert nejdříve pomstil a pak zažertoval, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 4*, 1969, s. 1
- Karolinka, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 8*, 1969, s. 4
- Z historie benešovského divadla, 70 let činnosti „Divadelního spolku Svatopluk Čech“, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 9*, 1969, s. 3
- Z historie benešovského divadla, 70 let činnosti „Divadelního spolku Svatopluk Čech“, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 10*, 1969, s. 2
- Z historie benešovského divadla, 120 let činnosti ochotnického divadla v Benešově, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 10*, 1969, s. 2
- Z historie benešovského divadla, 120 let činnosti ochotnického divadla v Benešově, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 11*, 1969, s. 2

- Z historie benešovského divadla. Začátky ochotnické divadelní činnosti, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 12*, 1969, s. 1
- Ze starého Benešova. Chodívali po ulicích..., in: *Benešovský kulturní kalendář č. 1*, 1970, s. 6
- Ze starého Benešova. Dámy ze zámecké ulice, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 2*, 1970, s. 3
- Ze starého Benešova. Chodívali k nám..., in: *Benešovský kulturní kalendář č. 3*, 1970, s. 1
- Z okolí Benešova. Dražba bedrčského mlýna (1821), in: *Benešovský kulturní kalendář č. 4*, 1970, s. 2
- Z okolí Benešova. Dražba bedrčského mlýna (1821), in: *Benešovský kulturní kalendář č. 5*, 1970, s. 5
- Jiří Horák, benešovský rodák, in: *Benešovský kalendář č. 12*, 1984, s. 2
- Padesát let Vladimíra Janivice, in: *Benešovský kulturní kalendář č. 6*, 1985, s. 21
- Štědrý den v našem kraji, in: *Benešovský kalendář č. 12*, 1987, s. 13
- Jak se žilo na Podblanicku. 1. část, in: *Benešovský kalendář č. 1*, 1988, s. 19
- Jak se žilo na Podblanicku. 2. část, in: *Benešovský kalendář č. 2*, 1988, s. 16
- Jak se žilo na Podblanicku. 3. část, in: *Benešovský kalendář č. 3*, 1988, s. 22
- Jak se žilo na Podblanicku. 4. část, in: *Benešovský kalendář č. 4*, 1988, s. 17
- Vánoce, ó vánoce, in: *Benešovský kalendář č. 1*, 1992, s. 10

10. Použitá literatura a prameny

10.1 Prameny

Osobní fond Marie Kovářové, SOkA Benešov
materiály zapůjčené od pamětníků

10.2 Použitá literatura

- BENEŠ Josef, Rozvoj národopisu v českých muzeích, in: *Sborník Národního muzea A*, 16, Praha 1962
- BERÁNKOVÁ, Milena, *Dějiny československé žurnalistiky I.*, Praha 1981
- DOBIÁŠ, J., Zvyky a obyčeje lidu v Třemošnici, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 5*, Benešov 1964, s. 158
- HABART, Čeněk, *Sedlčansko, Sedlecko, Voticko, I. díl*, 2. vydání, Praha, 1998
- HABART, Čeněk, *Sedlčansko, Sedlecko, Voticko, II. díl*, 2. vydání, Praha, 1998
- HABART, Čeněk, *Sedlčansko, Sedlecko, Voticko, III. díl*, 2. vydání, Praha, 1998
- HABART, Čeněk, *Sedlčansko, Sedlecko, Voticko, IV. díl*, 2. vydání, Praha, 1998
- HOFMANN, Jan, *Chodská čítanka* (uspoř. Jan Hofmann, autogr. František Hradecký), Praha 1949
- HENDL, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha 2000
- HORÁK, Jiří, *Drobné příspěvky národopisné*, Praha 1913
- HORÁK, Jiří, *Národopis československý*, zvláštní otisk z díla Československá vlastivěda. Svazek II. Člověk, Praha 1933
- JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*, Praha 1956
- KOL. AUTORŮ, *Československá vlastivěda. 3. díl, Lidová kultura*, Praha 1968
- KOL. AUTORŮ, *Československá vlastivěda. Řada 2, Národopis*, Praha 1936
- KOL. AUTORŮ, *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha, 2007
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina, *České lidové kroje*, Praha 1994
- MACURA, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998
- MATĚJKOVÁ, Vlasta, ŠTASTNÁ, Jarmila: K životnímu jubileu Marie Kovářové, in: *Český lid 67*, Praha 1980, s. 176-177.

- PETRÁŇOVÁ, Lydia, Životní jubileum Marie Kovářové, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 31*, Benešov 1991, s. 169
- PETRÁŇOVÁ, Lýdia, Marie Kovářová, in: *Český lid 81*, Praha 1994, s. 165-166
- PIKLOVÁ, Ludmila, Pozdrav paní Kovářové, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 31*, Benešov 1991, s. 167
- PIKLOVÁ, Ludmila, Za paní Kovářovou, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 33*, Benešov 1993, s. 225
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, *Benešov*, Praha; Litomyšl 2005
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, Národopisná pracovnice Marie Kovářová (1910-1993). K úloze osobnosti v regionální práci ve 20. století, in: *Stopy dějin pod Blaníkem*, České Budějovice, 2006, s. 81- 102
- PROCHÁZKOVÁ, Eva - VAŠÁK, Pavel, Z dějin benešovského muzejnictví, in: *Sborník vlastivědných prací Podblanicka 37*, Benešov 1997, s. 5 -74
- ROBEK, Antonín, *Dějiny české etnografie*, (1. díl), Praha 1979
- ROUBÍK, František, *Příručka vlastivědné práce* (II. pozměněné a doplněné vydání), Praha 1947
- STRÁNSKÁ, Drahomíra, *Lidové kroje v Československu, Díl I, Čechy*, Praha 1949
- STRÁNSKÁ, Drahomíra, *Příručka lidopisného pracovníka*, Praha 1936
- STRÁNSKÝ, Zbyněk, *Úvod do muzeologie*, Brno 1995 (1972)
- STRAUS, Anselm, *Základy kvalitativního výzkumu: postupy, techniky, teorie*, Brno 1999
- SUCHOMELOVÁ, Jiřina, *Příspěvky k materiální kultuře středních Čech: lidová strava*, Praha 1978
- ŠIMÁČEK, František, *Chodové, strážcové českých hranic: obraz národopisný a dějepisný*, Praha 1901
- ŠPÉT, Jiří, *Přehled vývoje českého muzejnictví I. : (do roku 1945)*, 2. vyd., Brno 2003
- ŠŤASTNÁ, Jarmila, Rekonstrukce vánočních zvyků z Podblanicka, (Folkloristická inscenace v Louňovicích p. Bl. 21. 1. 1972, připravená M. Kovářovou), *Národopisné aktuality* 9, Praha 1972, s. 334-335.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Člověk a lidový oděv - lidový oděv v životě člověka*, (skriptum - Panoráma biologické a kulturní antropologie, ed. J. Malina, sv. 23), Masarykova univerzita, Brno 2005
- TYLLNER, L.: K osmdesátce Marie Kovářové, in: *Národopisné aktuality* 27, Praha 1990, s. 177

TYWONIAKOVÁ, Jana, Národopisná pracovnice z Benešova, in: *Benešovský kalendář č. 10*, Benešov 1992, s. 10-11

ZÍBRT, Čeněk, - WINTER Zikmund, *Dějiny kroje v zemích českých I., II.*, Praha 1891-92

ZÍBRT, Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 2006

10.3 Seznam respondentů

žena, důchodkyně, 70 let, z Benešova, pracovala jako prodavačka ve zlatnictví

žena, důchodkyně, 64 let, z Benešova, pracovala jako vedoucí folklórního souboru

žena, důchodkyně, 65 let, z Postupic, pracovala jako muzejní knihovnice

žena, důchodkyně, 65 let, z Benešova, pracovala jako učitelka v mateřské škole

muž, důchodce, 76 let, z Prahy, pracoval jako středoškolský učitel, redaktor a básník

muž, muzejní pracovník, 70 let, z Prahy

11. Seznam příloh

11.1 Grafy

graf č. 1: Počet výzkumných cest

graf č. 2: Počet cest do jednotlivých oblastí

11.2 Ukázky dotazníků Marie Kovářové

dotazník č. 1 Svatební a koutní pečivo na Podblanicku

dotazník č. 2 Sváteční a tradiční pečivo celého roku

dotazník č. 4 Velikonoční zvyky- malování vajec

dotazník č. 5 Vánoce- Štědrý den- Hod Boží- svátek Tří králů- Hromnice

dotazník č. 6 Zvyky a pověry před narozením děcka, po narození a v šestinedělí

11.3 Fotografie

foto č. 1 – M.Kovářová s V.Janovicem, asi 70. léta

foto č. 2- Marie Kovářová (Veselková) v polosvátečním chodském kroji, asi 1936, Klenčí pod Čerchovem

foto č. 3 - Marie Kovářová (Veselková) v chodském kroji, 1945

foto č. 4 - interiér bytu M. Kovářové

foto č. 5 - interiér bytu M. Kovářové

foto č. 6 - Marie Kovářová, poslední projití národopisných depozitářů na Jemništi, 31. 3. 1972

foto č. 7 – Večer lidových písní a tanců a zvyků z Podblanicka a jižních Čech, 1972

foto č. 8- Marie Kovářová, asi 70. léta

11.4 Ukázky předmětů získaných Kovářovou při terénních výzkumech

obrázek č. 1- Černá vyšívaná zástěrka-Hůrka u Jírovic

obrázek č. 2- Punčochy bílé- Benešov

obrázek č. 3- Sukně kanafaska-Dolní Kralovice

obrázek č. 4- Zelená damašková šněrovačka-Popovice

obrázek č. 5- Černý hedvábný šátek na hlavu- Popovice